

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND :

**J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, J. Jõgewer,
A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga,
W. Reiman, J. Tõnisson**

1915

Kümnes aastakäik

Nr. 4

Eesti Kirjandus nr. 4.

Sisu:

E. Eisen Schmidt, Eesti Rahva Muuseumi tegevuse ülevaade 1914. a. kohta.

G. Matto, Vanavara korjamine 1914.

M. J. Eisen, Kodumaa kirikute ehitamine. (Järg.)

Kirjandusline ülevaade.

K. A. Hindrey, V. Ridala, Kauged rannad.

„ A. H. Tammsaare, Poiss ja liblik.

„ Friedrich Tuglas, Kaks juttu, Felix Ormusson.

Eesti Kirjanduse Seltsi liikmete nekroloogid.

J. Bergmann, Georg Koik surnud. (Pildiga.)

Lisa: Fählmanni kirjatööd, lk. 49–64.

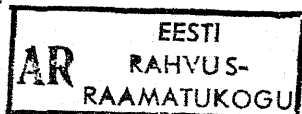
Oiendus.

Eelmises „Eesti Kirjanduse“ numbris on minu kirjutuses „Eduard Vilde 50-aastane“ 69. leheküljel 18. real eksikombel üks kõrvallause trükkimata jäänud, millel otstarbeks pidi olema tähendada, et Ed. Vilde juttude arvustamisel ses kirjatükis paiguti Fr. Tuglas'e esseed „Eduard Vilde ja Ernst Peterson“ (Noor-Eesti III) aluseks on võetud ja paaris kohas tema lausetest väljavõtteid tsiteeritud, nagu seda kõnekspidamisegi puhul „Vanemuises“ omal ajal selgeste välja paista lasksin. Palun eksijuhtumist lahkeste vabandada.

J. W. Weski.

Trükivead.

Eesti Kirjandus № 2 — lk. 44 Aruküla = Anna kirik; № 3 — lk. 84 Halli silla = Halle silla; lk. 88 „kunsti“ = künti.

Ar 915 P
Eesti

Eesti Rahva Museumi üleüldine tegevuse ülevaade 1914. a. kohta.

Läinud aastat ei või õnnelikuks pidada. Meie elame praegu raskel ajal. Sõda on nii suuri ohvrid nõudnud ja nõuab veelgi, et ta terve rahva jõuu oma poole tõmbab. Eesti Rahva Museum on just laialisel toetusel võinud kasvada ja kosuda. Ei ole siis ime kui sõda ka siin ennast väga tunda annab ja halvavalt mõjub. Paljud Museumi liikmetest ja töötajatest on pidanud vaenuväljale minema. Mõned nendest on isamaad kaitstes kangelastena pidanud langema — nimetame ainult üliõpilast ja eluaegset Museumi liiget Joh. Parti, kes mitte ainult liikme nime kandja ei olnud, vaid tegelikult igapidi Museumi ettevõtteid toetada ja aidata püüdis ja oskas. Museumi liikmete hulgast leiame ka sõjaväljal saadud haavadesse surnud kontrollinspektori A. Lilienblatti. Õnnetut surma (uppumise) sai üliõpilane Vold. Kurg, kes Riias Museumi mõtet õhutas. Vanavara korjamise teekonnal sai surma Johannes Jungermann (Kehra jaama juures raudtee õnnetusel), tiisikusesse suri vanavara korjaja Vold. Rätsepp. Eesti Rahva Museum leinab enneaegu lahkunud vendi tõsiselt ja loodab, et nende töö ja püüded teistele järeljäänutele alatiseks virgutuseks ja teenäitajaks oleksid; pooleli jäänud põldu tuleb edasi künda. Museumi juhatusest kutsuti tegevasse väkke esimehe abi ins. M. Raud ja laekahoidja R. Põld.

Lootusrikkalt asuti aasta algul tööle, et neid ülesandeid täita, mis läinud aasta pääle pani. Esimene töö oli siin järjekindlat, süstemaatilist ainelise vanavara korjamist jätkata, endiseid kogusid korraldada, keskraamatukogu kordaseadmine, Vaba-õhu Museumi mõtte teostamine jne.

Läinud aasta töötas mitte vähem viljarikas saada kui eelmine, kui mitte sõja ärevus kõik meeled teisale ei oleks kiskunud. Sõda pani Museumi välispidise tegevuse täiesti seisma, sest ainelise vanavara korjamine sai väljakuulutatud sõjaseaduse pärast peaaegu võimataks. Kuna paljud korjajad veel sõja lahtipuhkemise ajal töös olid, siis jäid mõned kogud Museumisse tulemata, sest raudteed ei võtnud saadetusi vasta. Sõja lahtipääsemine pani ka Museumi r a h a h a l l i k a d peaaegu kinni. Nagu harilikult tarvitati suurem osa Museumi kassas olevat raha ainelise vanavara korjamise päale selles lootuses, et sügise poole Eesti näitustel postkaartide, lillede jne. müügist sissetulekuid saada, millega teisi Museumi väljaminekuid katta. Sügisesed põllumeeste näitused jäid aga kõik ära ja sissetulekud jäid tulemata.

Muutunud olude tõttu jäid siis mõned kavatsatud ettevõtted teostamata ja koondati Museumi tegevust ainult korjatud vanavara korraldamise päale. Museumi liikmetele ja toetajatele seltsidele saadeti üleskutsed, et nad oma liikmemaksu ära maksaksid, kel võimalik koguni ette maksaksid ja ajutiselt Museumit rahaliselt vähemate summadega toetaksid; — vastuseid tuli ainult mõnelt liikmelt, kes liikmemaksu 1915. a. eest ära saatsid — palju säält loota ka ei olnud, sest sõda vähendab nii mõnelgi toetajal sissetulekuid ja nii mõnigi rubla jääb meie üleüldistele asutustele tulemata.

Läinud aasta tegevus on siiski küllalt viljarikas olnud iseäranis aasta esimesel poolel.

Päärõhku pandi, nagu endistelgi aastatel järjekindla ainelise vanavara korjamise päale. Korjajaid, pääasjalikult üliõpilasi ja kunstiõpilasi läks samuti kui läinud aastatel vabatahtlikult korjajatena välja. Neile seltsisid kohalikud korjajad, kooliõpetajad, kooliõpilased ja teised. Museumi poolt väljasaadetud korjajate arv — umbes 25 — oli vähem kui mineval aastal. Kohalikka korjajaid oli ka tänavu üle 100 — suurem osa neist juba 1913. aastal korjamise raamatud saanud. Korjamise tagajärg ei ole veel kindlasti teada, kuna mõned kogud veel päralt ei ole tulnud, siiski võib läinud aasta korjandusi ligi 4000 asja päale arvata — mis kokku endistega umbes 18.000 asja välja teeb. Tänavused kogud ja osa minevaastaseid on veel katalogiseerimata. Üleüldisesse nimekirja on seni ligi 12 000 numbrit üleskirjutatud, päale selle lähevad erinumbrite alla pildid, (endistega kokku umbes 2500), rahad (umb. 5000), käsikirjad (100) ja raamatud (umbes 15.000).

Eelmisel aastal kavatseti vanavara korjamist ka meie kodumaa linnades elustada. Tartus tehti asjaga algust, ka mõnes teises linnas (Kuresaares, Rakveres, Paines) olid korjajad ametis. Kahjuks ei ole läinud aastal selles asjas edasi saadud. Tallinnas on vanavara korjamine sõja läbi vist täiesti võimataks saanud. Naisaarel, kuhu korjajaid enne elanikkude äraminekut välja taheti saata, keelati korjamine ära.

Meie kodumaa linnade välimise kuju uurimise mõttes said Museumi kogud rikkaliku materjali Joh. Pääsukese ülesvõtetest Tartu vanematest ehitustest, mis läinud kevadel ja suvel Museumi ülesandel tehti. Asja lahkelt juhtimas oli kunstiajaloolane Dr. Fr. von Stryk, kes päevapiltnikuga põhjalikult kõik Tartu vanemad ja huvitavamad ehitused läbi käis. Ülesvõtteid sai kokku u. 450 tükki; sääl on kujutusi Tartu huvitavamate ehitustest ja nende üksikutest osadest ja ilustustest, nagu ukсед, lukud, trepid, tubade sisseseaded — ahjud, seinailustused jne.

Palju rikkalikumat materjali pakub selles mõttes näit. Tallinna, kus niisugune töö veel tegemata.

Tähendatud piltide kogu ühes teiste Museumi päralt olevate vanemate Tartu piltidega pandi Museumi ruumides välja. Vana-Tartu näitus hakkas oktoobri kuu algul. Kahjuks ei jõudnud ka see palju vaatajaid Museumisse tuua. Sest sõda tõmbas kõik huvid oma poole. Kõige rohkem käis vaatajaid mõnel pühapäeval, umbes 300 ümber.

Museumi ruumid olid igapäev kella 12—3 vaatajatele avatud, pühapäiviti ja kolmapäiviti hinnata, muidu 10 kop.

Terve aasta jooksul käis Museumi kogusid vaatamas umbes 5000 inimest. Rahulikul ajal oleks küll vaatajate arv vist hästi suurem võinud olla, sest sõja lahtipuhkemisega ei olnud mõnel ajal Museumis käijaid peaaegu üleüldse.¹⁾ Suurem osa käijatest langeb hinnata päevade pääle.

Läinud aastal kavatseti pääle harilikkude aineliste vanavara korjajate, kes oma piirkonna pere-perelt läbi peavad käima ja kõik ära tooma, mis Museumile kõlbulik, ka

1) Kui palju sõda inimeste meeli pingul hoiab, näitab muu seas ka see asjaolu, et jaanuari kuu jooksul 1915, kus Museumis sõjast toodud asjade (sakslaste sõjariistad, mundrid jne.) näitus käimas, on rahva tung Museumisse mõnel päeval nii suur, et kõiki sisse ei võinud lasta (näit. käis Kolmekuninga päeval 3 tunni jooksul üle 1500 inimese). Kokku on vaatajaid jaanuari kuu sees rohkem käinud kui terve aasta jooksul — ligi 7000 inimest.

erikorjajaid välja saata — näit. muistsete ehituste, kalanduse, metsastuse jne. kohta teateid korjama. Avaldati sellekohane üleskutse ja kirjutati üksikutele üliõpilaste seltsidele (Riiga, Petrogradi), kust korjajaid arvati leiduvat (arhitektid, insenerid, agronomid). Üleskutsete pääle ei tulnud aga kedagi, nii siis peab see mõte paremaid aegu ootama jääma.

Kavatsetud looduseteadlisest ja põllutöö osakonnast ei ole ka seni palju välja tulnud. Põllutöö osakonna elusse viimisel peaksid meie õpetatud põllumehed rohkem osa võtma, selle ette otsa on Põhja-Liivimaa Põllumeeste Kesksele asuda lubanud, et Museumiga käsi-käes töötada. Kogud pannakse üheskoos välja.

Aasta lõpu poole kavatses Museumi juhatus uut osakonda elule kutsuda, mis praeguse ilmasõja ja meie rahva vahekorra üle pilti võiks pakkuda — sõja osakonda. Sinna tuleks teateid koguda pääasjalikult Eesti sõjameeste üle — nende päevapilt, eluloolisi märkusi, läbielamiste kirjeldusi sõjas jne. Siis veel — sõjapildid, sõjakirjandus; sõjariistad ja riided; sõjas saadud märgid vahvuse eest jne.

Sõja osakonnale on algus antud sellega, et Museumi ruumides sõjast toodud asju välja pandi (toodud toimetaja J. Tõnissoni ja teiste poolt).

Mineval aastal tehti üleüldisel koosolekul otsuseks, et Museum ise omale muinasteadusliste asjade (arheoloogilise) kogu asutab (seni oli otsus maksev, et asjad Õpetatud Eesti Seltsi hoiule antakse). Muinasteadlisi asju on läinud aastal mitmelt poolt kingituste läbi tulnud — nimetada võiks siin: õp. J. Kerg Valgast muistsete asjade kogu Saaremaalt (Kärila kih.), kaupmees Jaan Margus Kirepis — muistsete asjade kogu Rõngu kihelk. Uderna vallas Raudsepa talu „Jaani mäest“, H. Mölleri ja A. Thomsoni kaevatud kogud Rakvere ligidalt Reinapi „Kääpa mäest“ ja J. Morbergi (Rakverest) kingitud lisa sellesama kogule.

Vanade rahade kogu, mis osalt muinasleidude juurest saadud ehk muidu ainult raha leidudena tulnud, on umbes 5000 raha suur. Suurelt osalt Vene vaskrahad — hulgas leidub aga ka päris huvitavaid vanemaid meie maa ordurahasid. Kogu korraldamise ja erinimekirja seadmise on Õpetatud Eesti Seltsi kogudehoidja, Balti rahade tundja E. Frey lahkelt oma pääle võtnud. Hra Frey saab oma tööga varsti valmis.

Keskraamatukogu asjus on teha katsutud, mis suudeti. Aasta algul korraldati linnavalitsuse ees palvet, et keskraamatukogu jaoks ja kogude hoidja korteriks sellesamas majas, kus Museumi kogud teisel korral aset leidnud, senni tühjalt seisnud Gildi uul. poolne tiib alumisel korral antaks. Linnavalitsus ja volikogu leidsid seekord võimaliku olevat Museumile ruumid juure lubada. Kuna aga tähendatud ruumid sõjaväe jaoks tagavaral peavad olema, siis anti ruumid (6 tuba) tingimisega, et linnavalitsus 4 päeva jooksul võib ruumid Museumilt tagasi nõuda. Ehk küll tingimised mitte kohased ei olnud, arvas Museumi juhatus siiski võimaliku olevat tähendatud ruumid renoveerida — asi tuli üle 300 rbl. maksma — ja vähemalt mõnda tuppä kergemad riulid panna, et keskraamatukogu korraldamisega algust võiks teha, lootes, et linnavalitsusele ruumid sõjavägede jaoks mitte nii pea ehk tarvis ei lähe. Ruumid renoveeriti, kuid kahjuks ei võidud raamatukogu sisseseadmise päale palju mõelda, sest vahepääl oli sõda lahti puhkenud, mis ühelt poolt Museumi sissetulekud kinni pani, teiselt poolt võis linnavalitsusele kergesti korterit tarvis minna. Lisaruumid olid siiski väga tarvilikud, sest Museum pidi osa oma kogudest, mis seni „Vanemuise“ ruumides aset leidsid, ära tooma — sinna asus Eesti Üliõpilaste Selts, kes oma maja sõjahaavatute haigemajale andis. Ka Üliõpilaste Seltsist toodi osa raamatuid ja ajalehti ära. Uutesse ruumidesse tulid ka tänavused korjandused, nii siis ei ole vaba ruumi enam olemas.

Museumi juhatus loodab siiski ligemal ajal antud ruumidesse keskraamatukogu üles seada, et nõnda Museumis olevaid raamatuid tarvitamiseks (ainult teadusliseks otstarbeks) kättesaadavaks teha.

Raamatute, ajalehtede ja trükitööde korjamise mõttes on ajalehtedes mitu korda üleskutseid avaldatud meie kirjastajatele, ajalehetoimetustele ja trükikodadele. Oleks tarvis, et keskraamatukogusse kõigest, mis Eesti keeles trükitakse (raamatud, ajalehed ja ajakirjad, igasugused vähemad trükitööd) vähemalt üks eksemplar saadetak (soovitavam 2 eks.). — Kirjastajatel ja trükikodadel ei oleks tõesti mitte raske asja nõnda korraldada. Kahjuks ei ole väga paljud veel seda küllalt tõsiselt võtnud.

Iseäranis halb on lugu ajalehtedega. Eesti Üliõpilaste Seltsist saadud kogus on vanemaid aja-

lehti. Uuemad umbes viimase 6—7 aasta lehed on väga puudulikud ja peaaegu kõik köitmata.

Möödaläinud aastal seati köitmata ajalehed korda ja tehti neist nimekiri — aasta lõpul saadeti kõigile ajalehete ja ajakirjade toimetustele kirjad, kus paluti oma lehte keskraamatukogule saata ja üles tähendati, missugused üksikud numbrid ja endised aastakäigud veel puuduvad. Vastuseid ei ole senni veel tulnud.¹⁾

Meil ilmub palju niisuguseid raamatuid ja trükiteoseid, mis igale poole raamatukauplustesse ei ulatagi. Vähemalt oleks tarvis, et meie keskraamatukogus, kui ainumas sarnases, kõik Eestis ilmuvad raamatud esitatud oleksid.

Kuna ajalehete toimetuste poolt väga vähe vanemaid numbrid ja aastakäikusi saab, siis mõtleb edaspidi Museumi valitsus aegajalt ajalehtedes teatada, missugused lehed ja aastakäigud kogus puuduvad.

Loota võib, et meie kirjastajad, ajalehe toimetused ja trükikojad kord nii kaugele jõuavad, et nad oma kirjastusi keskraamatukogule saadavad. Trükikojad võiksid oma vanemad arhiivid Museumile anda. Asi on seda rohkem tähtis, et meil ühtegi sarnast raamatukogu ei ole, kust kõiki eestikeelseid raamatuid ja ajalehti saada võiks, vähematest trükiteostest rääkimata.

Keskraamatukogu peab täielikult teadusliseks koguks (mitte laenu koguks) olema. Kui raske praegu sarnase raamatukogu puudumisel mõnda vähematki uurimistööd meie seltskondliku mõtte liikumise ja arenemise alal ette võtta, tunneb küll igaüks, kel sellega natukegi tegemist. Meie lühike arenemise lugu, rahvuskultuuriline enesemääramine ripub õhus, kui meie ei korja omale sellest dokumenta. Ka igal vähemalgi trükiteel on oma kultuura-ajalooline tähtsus, näit. valgustavad nad perekondlikku ja seltskond-

1) Oma väljaandeid on senni saatnud ehk saata lubanud järgmised ajalehete ja ajakirjade toimetused: Tartust: „Postimees“, „Tartu Päevaleht“, „Põllutööleht“, „Aiatööleht“, „Vaba Sõna“, „Eesti Kirjandus“; Tallinnast: „Päevaleht“, „Meie Tallinna Ajaleht“, „Leek“, „Kristlik Perekonnaleht“, „Talu“ (kõik aastakäigud), „Tallinna Kaja“, „Kilk“ (kõik aastakäigud), „Meie Mats“. Hiljem tuli juure „Tallinna Teataja“ ja „Tallinna Uudised“. Narvast: „Uusleht“, „Narva Elu“, „Reform“. Viljandist: „Sakala“. Võrust: „Võru Teataja“. Petrogradist: „Pealinna Teataja“, „Jõu Ilm“. Pärnu-Jakobist: „Jakobi Teataja“. Vändrast: „Vändra Kaja“. Riist: „Riia koguduse leht“. Kirjastuse ärid ja üksikud kirjastajad on Museumile raamatuid saatnud ehk lubanud: Kirjastuse-Ühisus „Postimees“, „Noor-Eesti“, „Maa“, „Teadus“, „Põllutöö Kirjanduse Ühendus“, H. Leoke Viljandist, J. Jaik, K. E. Sööt, G. Zirk Tartust.

likku läbikäimist, lõbustusi, ajaviiteid, huvisid, seltskondlist kihutusetööd jne.

Eestikeelsete raamatute saamise mõttes on Helsingi ülikooli raamatukogu poole pöördud — sääal lubatakse ise eestikeelseid raamatuid korraldada. Ka Keiserlikust avalikust raamatukogust (Petrogradis) on raske eestikeelseid raamatuid kätte saada, nad lamavad katalogiseerimata riulitel teiste dublettidega segi ja võivad sääalt kergesti vanaraamatute turule sattuda ja ongi suurel hulgal sinna sattunud. On siiski loota, et Keiserlikust avalikust raamatukogust ka Museumi kogusse raamatuid saab.

Tartu trükitööde inspektori arhiivi sai Museum omale, kuid sääal puuduvad paremad eestikeelsed raamatud, ka on ajalehed väga puudulikud.

Keskraamatukogusse korjatakse ka vöörakeelseid raamatuid, mis Eesti ehk Soome sugu rahvaste üle kirjutatud, Baltimaasse puutuvad ehk Ballimaal trükitud. Sellesse kogusse tuli läinud aastal suurem kingitus Keiserlikult Teaduste Akademialt, kust raamatuid oli palutud. Saadi 96 suuremat köidet — umbes 200 rbl. väärtuses.

Ajalehtede kirjutuste nimekirja ehk bibliografia kokkuseadmisega on algust tehtud. Kava seadis kokku üliõp. V. Ernits. Iseäranis agar on bibliografeerimisel üliõp. V. Kolga olnud, kes suvest kuni sennini peaaegu päev päevalt ametis olnud. Töö on vaevaline ja nõuab palju püsivust, ainult kümme aastakäikusi on suudetud läbi võtta. Teatelehti on mõnikümme tuhat juba välja kirjutatud.

Bibliografia on väga tarvilik neile, kes pärast ajalehtedest mõnesuguseid teateid leida tahavad — ei ole tarvis kõiki ajalehti ise läbi sorida, vaid kirjutuste kohta leitakse teated sisu kohaselt korraldatud nimekirjast.

Käsikirjade kogusse on mitmelt poolt lisa tulnud; nimetame siin: 17 eestlaste kirja (Hurt, Koidula, Weske j. t.), prof. B. F. Godenhjelmi pärandusest kinkinud Aino Kallas ja Aune Krohn; J. Habicht Petrogradist — 2 keiser Nikolai I. kirja vürst Menshikovile ja nende kopiaid, õp. Eberhardt'i kaudu saadud vanemad dokumendid Mustjala kiriku arhiivist j. t.

Rahvaluule korjandused annab Museum Eesti Kirjanduse Seltsile edasi, kus nad ära korraldatakse ja siis Museumisse ühes Kirjanduse Seltsi koguga hoida antakse. — Kirjanduse Seltsi raamatud (ühes kapiga) on Museumi ruumidesse juba ära toodud.

Läinud aasta tegevusest oleks veel nimetada, et Museumi poolt nagu endistelgi aastatel on katsutud püüete selgitamiseks kihutusetööd teha. Ehk küll Museum juba mõnda aastat töötab, ei ole tema otstarve ja püüded kaugeltki veel kõikidel selged.

Tööga kasvavad ühtlasi ka ülesanded. Peab ju rahva museum asutus olema, mis laialiste rahvahulkade nõuetele vastab. On loota, et meie Museum aega mööda täielikuks rahva museumiks selle sõna otsekohehes mõttes saab, ainult siis võib lootusrõõmsalt ka kurval ajal tulevikku vaadata.

Aasta algul saadeti meie ühistegelistele raha-asutustele palve aasta puhtakasu jagamisel Museumi toetada. Toetusesummasid on rõõmustaval viisil õige rohkesti ja mitmelt poolt tulnud.¹⁾

Vanavara korjajatele, kooliõpetajatele ja teistele on kirjutusi ja üleskutseid ajalehtedes avaldatud.

Maal vanavara korjamisel väljajagamiseks trükiti 20.000 lendlehte, millest üle poole aruande aastal ära jagati — muu osa ootab tulevat kevadet, kui ajad lubavad.

Museumi kirjastusel trükiti: „Eesti Rahva Museum 1913“, (3500 eks.), kus Museumi aruanded, liikmete nimekirjad, kinkijad, vanavara korjajad jne. üleval.

F. v. Stryk — „Eesti Rahvakunsti algus ja tulevik“ — kõne peetud E. R. Museumi vanavara korjajatele kevadel 1914.

Postkaarta, mis Museumi püüdeid tutvustama peavad ja ühtlasi ka sissetuleku hallikaks on, telliti läinud aastal suurem hulk (50.000) Saksamaalt. Sõja lahtipääsemisel ei saanud kaardid päralt tulla pääle väikese osa (12.000). Pääle selle tehti „Murueide tütre“ etendamisest umbes 2000 postkaarti (ilma Museumi kirjastuse numbrita). Postkaartide müük oli tänavu halvem kui varem, sest muidu müüdi suurem hulk just näitustel.

Postkaartide müümiseks kavatseti automati Tartus üles panna — tellitud automat jäi aga tulemata.

Tähtsaks sissetuleku hallikaks läinud aastal olid Tartu Eesti üliõpilaste organisatsioonide pidud, (Eesti Üliõpilaste Selts, Ühendus, Estika, Sakala, Ugala ja Naisüliõpilaste-rühm), mis Tartus ja Tallinnas Museumi hääks toime pandi. Esimene pidu oli 1. märtsil Vanemuises, kus Miina Hermannini ja Ansomardi „Murueide tütar“ üliõpilaste segakoori lahkelt toetusel ette kanti. Solistid: pr. Wirkhaus-Saks; stud.

1) Nimes kassa aruandes.

Saebelmann ja stud. Raudsepp; Näitejuht: A. Simm, muusikajuht: J. Avik. Kuna osavõtmine esimesest ettekandest nii elav oli, et paljud ilma piletitä jäid, siis korraliti pidu veel 25. märtsil ka saalitäie rahva ees. Häa kordaminek vaimustas noori tegelasi ja otsustati ka Tallinnas sarnast pidu toime panna.

18. aprillil oli Tallinnas „Estonias“ „Murueide tütre“ ettekanne. 19. aprillil üliõpilaste koori kontsert J. Simmi juhatusel, kes selleks otstarbeks Berlinist koju oli sõitnud. Mõlemal korral oli osavõtmine väga elav. Kõigi pidude sissetulek oli ligi 1200 rbl. Häa tuju, mis pidud tegelastele järele jätsid, tasus kõik vaeva. Mõndi lahku kindlas lubamises, et ka tulevikus sarnaseid pidusid tuleks korraldada. Pidudest oli üleüldse ligi 120 tegelast osa võtnud. „Murueide tütre“ ettekanne tarvitati osa asju ja riideid Museumi kogudest, et sellega elavalt Museumi püüdeid edustada. Autorid Ansomardi ja M. Hermann ei võtnud etenduste eest tasu.

Loodame, et tähendatud pidud mitte viimasteks sarnasteks ei jää.

Teistest pidudest oleks nimetada veel — 16. märtsil Võtikvere asjaarmastajad kooliõpetaja V. Veltschi eestvõttel, 14 rbl. puhast kasu; Kuresaare Eesti Seltsi Lümada Haruseltsi märtsikuul toimepandud pidust 23 rbl. 75 kop., Tusti asjaarmastajad 3 rbl. 08 kop.; veebruari kuul on Petrogradi Eesti Üliõpilaste Seltsi „Põhjala“ eestvõttel (J. Kaat) P. Hariduseseltsi näitemüügil 41 rbl. 35 kop. postkaarta müüdnud.

Museumi kogusid on tarvitanud: arh. J. Gahlnbäck, kes puuasjadest joonistusi teinud, A. Johanson (Naisseltsi Käsitöökooli juhataja), cand. Ed. Laamann (ajalehtedest teateid välja kirjutamas), „Noor-Eesti“ — (ajalehtedest J. Liivi ja A. Kitzbergi töid välja kirjutatud) j. t.

Ka eramajadesse on Museumi asjade eeskujul mõõblid, vaipasid jne. tehtud.

Museumi kogud seisavad senni suurelt osalt kastidesse pakitult tarvitamata — ei ole ruumi ega kappisid asju välja panna. Muidugi on raske niisugustel tingimistel kogusid sarnasel määral tarvitada, kui seda ehk nende rohkus ja mitmekesisus lubaks. Siiski võiks ka neil halbadel tingimistel eeskujusid ja kirju tähendatud kogudest rohkem elusse viia. Selleks tulevikus rohkem lootust.

Museumi liikmete arv on 250 päält 300 pääle kasvanud.

Kokkuvõttes leiame, et ka läinud aastal on Eesti Rahva Museum suutnud laialisel toetusel ja hulkade aitamisel edasi saada, oma sihile ligemale. Rahulikku tööd halvav sõda tõi küll seisaku ka Museumi töösse, kuid raskused ei tohi ära heidutada. Meie suudame oma esivanemate mälestustele nende kohase auutempli üles ehitada, kui vaimustusega asjale juure asutakse. Rasked ajad seisavad meie maal ja rahval ees. Nii mõndagi jõuupingutust nõuab veel ilma sõda ka meie rahva poegadelt. Olgu nende võidud pan-diks tulevase Eesti kodu kindlustamiseks.

E. Eisenschmidt.

Vanavara korjamine 1914.

E. R. Museumi ainelise vanavara korjamise toimekonna aruanne.

Kuni aruande aasta alguni oli pea igas kodumaa nurgas rohkemal määral ainelist vanavara korjatud. Suurem osa **Virumaast** seisis aga veel puutumata. Seda pidas ka toimekond läinud aastal korjajate väljasaatmisel silmas ja püüdis siis just sinna võimalust mööda rohkemal arvul korjajaid juhtida. Ka olid endised äranägemised õpetanud, et Virumaalt häid asju võib oodata. Nii asuti siis Virumaal 4 kihelkonnas tööle: Vaivaras, Jõhvis, Haljalas ja Kadriinas.

Vaivaras korjas Marie Heiberg (2. VI—1. VII). Ta on suurema osa kihelkonnast läbi käinud. Ainult Vene piiri äärsed Soldina ja Samokrassi küla ja Vasknarva poolne osa kihelkonnast jäid käimata heinaaja tuleku pärast. Asju leidis, kuid neist nõuti sagedasti hinda ehk hoiti mälestuseks. Saak oli 206 nummert. Kohalik õpetaja tegi korjajale soovitusel kirikus ja ka kohalikkude haritlaste poolt leidis korjaja lahkete kaasabi, mis korjamisel kaasaskäimises, kui ka muul viisil avaldus. Tänuhulka tuleb korjaja meele: herra ja proua Pastak'ut, neiu ja herra Männik'ut, neiu Fromann'i, herra Klement'i, proua Ossipovat (Vaivaras), kooliõpetajaid Paurmann'i (Udrias), Nurk'a (Puhkovas) ja Kraavik'ut (Peterristis), samuti ka Peteristi köster Trellmann'i prouaga. Vaivara Tuletõrjajate seltsi näitemüügil 29. juulil pandi osa korjatud asju välja ja müüdi Museumi postkaarta. Pääkirja väljapandud asjadele joonistas keegi Narva venelane, herra Purkoff, Eesti vöökirja järele.

Jõhvi kih. korjas Henrik Visnapuu (24. V—24. VI). Tal tuli suuremalt osalt üksi käia, sest et kaas-

lane (neiu L. Tarri) veel enne korjamise algust tagasi pidi sõitma. Abi leidis ta kohalikkudest korjajatest, kes oma kodukülas juhatust andsid. Osalt käis korjajaga ka Karl Sarap kaasas, kelle ülesandeks oli kihelkonda päevapildistada. Vastutulek rahva poolt oli keskmine, osalt lahkegi, iseäranis merepoolses osas vastu Vaivara piiri. Ka vanavara poolest oli see osa rikkam, kuna raudteest lõunapoolne osa vaesem oli. Saadi pääasjalikult riide asju. Üleüldse 300 nr. ümber. Ennemalt olevat siin A. Suurkask rahasid ja muinasteadlisi asju korjanud ja need Riiga edasi müünud.

Läbi käidi $\frac{2}{3}$ kihelkonnast. Käimata jäi lõuna-läänepoolne osa allpool raudteed, s. o. Mäetaga j. t. külad. Korjaja loodab tulevikus ka käimata jäänud osa ise läbi käia. Tänu võlgneb korjaja kohal. köstrile A. Reiljanile, mõisavalitseja Sarapile, Illukse vallakirjutajale, üliõp. Meinhard Kesslerile, kooliõpetajatele: Jakob Siim, J. Kask, Georg Treilmann, Koch, Järv, ka kohal. õpetaja Heisele, kes kirikus korjajale lahke soovitusetegi.

Haljalas korjasid üliõp. P. Kitzberg ja Aug. Lepp. Asju saadi 156 nummert.

Kadrinas ja Ilumäel töötas kunstiõpilane August Pulst (3. VI — 13. VII), suurema osa aega üksinda, sest et kaaslane V. Peerna (9. VI — 20. VI) hiljem järele sõitis ja ka varem ära tuli.

Tehti suuresti kihutusetööd. Lendlehtede laialikandjateks peredesse tarvitati isegi küla poissa ja noorimehi. Ja lendlehed tegid poole tööd ära, nagu korjaja ütleb. A. Pulsti agaruse tõttu asus hulk kohalikka seltskonna tegelesi tööle, suuremalt jaolt kooliõpetajaid. Ajalehtedes „Koit“ ja „Aeg“ andis kohal. kihelkonna koolijuhataja J. Kents rahvale korjamise üle seletust ja „nii siis algas ühine töö selle pudeneva vilja — Eesti vanavara — kokkukorjamine Kadrinas,“ kirjutab korjaja, „edaspidine töö näitas aga peagi, et see vili mitte enam pudenev, vaid suuremalt jaolt juba pudenenud on ja et korjajal seda enam jalge alt tolmust, kui kõrre otsast otsida tuleb“ ja „kui hoolega ei otsi, siis hoopis ilma jääb.“ Laialise kihutusetöö ja agara korjamise pääle — korjati vahel koguni neljakesi — saadi siiski haruldaselt rohkearvuline kogu — 720 nummert, olgugi et ligi poole kihelkonna vanavara veel kokku toomata jäi. Läbi käidi umbes 500 kohta. Kõige rohkem saadi riideasju, tekkisid isegi 40 ümber. Teistest tähtsamatest asjadest võiks Kadrina kiriku häbipinki, rahapakku ja kella rahakorjamise kotti nimetada. Isegi hää päevapildi

apparadi on korjajad kingina kaasa toonud. Selle on sur-
nud Friedrich Krass Võsul Museumile pärandanud.

Vastutulek rahva poolt oli võrdlemisi hää. Muidugi
leidis mõnelpool vanakesi, kes korjamisest midagi ei olnud
kuulnud ja korjajaga tegemist ei tahtnud teha. Undla
parun Karl von Dellingshausen ajab korjaja minema. Ka
igale korjajale nii tuttav küsimine, „kui palju herrad ka
palka saavad“, pannakse siin mõnelpool ette ja kuulates,
et töö tasuta on, arvatakse: „no eks te auuraha ikka saa,
egas niisugused nooredmehed ometi muidu või käia.“ Ise-
äranis lahke oldi Palmses ja ka vanavara leidis siin roh-
kem (460 nummert, Kadrinas — 260 nr.). Ainult Võsu
alevis tuldi vilumalt vastu; asju leidub vähe ja neidki ei
taheta ära anda, vaid hoitakse näitemängude jaoks; iseära-
nis nooremad on visad andma. Ennemalt olevat siit ka
A. Suurkask korjanud ja võõrsile toimetanud.

Korjatud vanavarast pani korjaja 2 näitust toime:
Ilumäel 29. juunil ja Kadrinas 6. juulil. Sisseminek oli
muidugi maksuta, teada anti näituse üle suusõnal. Näitus-
tel käis: Ilumäel 200 vaatajat ja Kadrinas 140 vaatajat.
Näitustel anti seletusi ja püüti inimesi Museumi mõttele
võita, ka müüdi postkaarta ja võeti kingitusi „Museumi
hääks“ vastu. Postkaartide müügist ja kingituste teel saadi
19 rbl. 20 kop. kokku. Vaatamas käis ka muulasi Võsult.
Väljapandud vanavara oli rohelisega kaunistatud, mille eest
kohalikud tegelased hoolt kandsid.

Abiks korjajatel olid ja iseäralist lahkust näitasid
üles: Ilumäe köster J. Viikmann, kooliõpetajad: Pedis-
son (Kadrinas), Kristelstein (Arbaveres), Vaarberg
(Kõrve külas), J. Kents (Kadrinas), neiu Schneider
(Pala kooliõp.) ja hra Rumbach, vallakirjutajad Karo-
lin (Vohnjas) ja Krimm (Undlas), köster Joosep Siiak, neiu
M. Einholm (Palmses), neiu Seemann emaga (Joandu külas)
ja kooliõpil. Karl Teenberg (Ohepalus).

Endisest rahvariidest tarvitati veel vähesel määral
naistemütsi, võöd ja tekki. Suitsutaresid võib ka veel leida.

Korjaja on ka üheskohas kaevata katsunud, kuid taga-
järjeta.

Kadrinas korjamist jättes töötas A. Pulst oma kodu-
kohas Toris Päästale külas veel edasi ja on ka säält
ligi 80 nummert vanavara saatnud. Ärev aeg ei ole aga
tal siin tagajärjerikkamalt lubanud töötada. Loodab edas-
pidi Pärnu pool korjata.

Järvamaal Anna kihelkonna käisid Paul
Keerdo ja Ed. Visnapuu läbi. (30. V—21. VI).

Vanavara vähe, sest suurem jagu rahvast on siin liikuvad rentnikud ja rändajad mõisateenijad, kellel põlist pesa pole. Vanemad riided tehtakse ümber ja kantakse ära; vööd lähevad sedulga ja küli vöödeks jne., „kõik ju ää lõhutud,“ üteldi sagedasti. Kihelkonna keskpäigas leidus veel, ääred aga, iseäranis Paide lähiduses, olid tühjad, ehk kui ka midagi ette tuli, siis nõuti tast soolast hinda, sest „teie ise saate suurt palka, siis ei saa asja eest nüüd raha maksa,“ arvatakse, ja kopikas olevat ikka, mille eest midagi tehakse ja saadakse. Ehk jälle: „egas õige inime midagi ilma taha.“ Vahel võisid korjajad terve päev otsida, ilma et ühtegi asja oleks saanud. Palju on siit ka asju juba ära korjatud, näitemüükide jaoks, Paide museumi viidud (õp. Rall j. t.), ehteasju on sahkerdajad otsimas käinud, ka E. R. Museumile on üksikud korjanud (loomatohter Raudsepp, mehaniker Saar, A. Tobro). Ainult naiste mütsa oli leida ja neid kannavad mõned kirikus käies veel praegugi. Ka muid naiste riideid leidus, niisama ka puuasju; meeste riietest polnud aga peaaegu midagi saada.

Ajalehti loetakse rohkesti, sellepärast oli ka vastutulek rahva poolt, pääle mõne üksiku koha, lahke. Hääd mõju avaldasid ka lendlehed. Paide õp. K. Rall ei soovitanud aga mitte korjamist, koguni hoiatas rahvast korjajatele oma viimast asja ära andmast, sest et ta Paide museumile, kus ta eestseisuses olevat, konkurentsi kartis. Ta ei olevat mitte museumi mõtte vastu, seletas ta korjajatele, aga Järvamaal olevat ikkagi Järvamaa museumil eesõigus, pääle selle olevat E. R. Museumi korjajad sarnased, kes midagi maha ei jätvat, isegi dublettisid mitte. Paides aga seletanud teine museumi eestseisuse liige mag. Brasche, et nemad riideid ja sarnaseid asju, mis E. R. M. korjab, ei tahtvatki, sest et neid tülikas alal on hoida. Asju saadi 120 nr. Korjajatele abiks olid Sõmeru kooliõpet. Kirspuu ja Purdi m. kubjas Karl Türk.

Ka naabruses olevas Madise kih. käisid korjajad Kiigemõisa ja Oeti küla läbi. Rohkem ei saanud, sest heinaaeg tuli pääle. Ka siin tahetakse asjade eest hinda ja deklameeritakse korjajale, kui see neid kingina saada tahab:

„Kinkija on ära surnud,
Muidu ändja mulda läinud,
Poja nimi — osta ise.“

Ka kuulsid korjajad, et Kiigemõisa külas 3—4 a. eest keegi noormees korjamas olevat käinud.

Harjumaal korjati 4 kihelkonnas: Kosel, Juurus, Raplas ja Hageris.

Oma 1913. aastal algatud tööd lõpetas kooliõp. Gust Vilberg Kosel ja käis nüüd kõik ülejäänud osa kihelkonnast läbi, s. o. $\frac{2}{3}$, sest 1913. a. oli idapoolne serv, umbes $\frac{1}{3}$ juba läbi võetud. Korjaja töötas osalt üksi, osalt olid tal aga vaheldamisi kaaslasteks Kehra kooliõpet. H. Männik, Palvere kooliõpet. J. Õunapuu, päevapiltnik Tolmann ja keskkooli kursuslane J. Prümmel. Vanavara leidus vähe (saadi üleüldse 133 nr.), olgugi et suitsutaresid sagedasti näha võib, isegi püstkoda oli leida (Viskla külas). Ka on Kose vanavara lihtne; paremad asjad, mis saadi, olid juba mujalt sisse toodud; aga ka varemalt olevat Kose riided lihtsad olnud: „ega meil ennegi toredasti ei ole riidis käidud, aga vaata Jüri kihelkonnas, seal vast käisid inimesed toredasti,“ seletavad vanakesed. Terves kihelkonnas leidus 2 vanataati, kes veel vanemaid riideid kandsid; ka nägid korjajad käsikivi, mida linnaste jahvatamiseks tarvitati ja leidsid n. n. nahkratastega vankri, mis kaasa toodi. Muidu oli harilik vastus: „ei ole!“ Kaunis lahkesti tuldi üleüldiselt vastu, õomaja ja süüa sai paraja hinnaga, sagedasti ilma. Kõige lahkemini võeti Karlas vastu. Muidugi oldi ka mitmel pool asja vastu umbusklik, ei tahetud asju anda (hoiti pidudele anda ja Kadriks käia) ehk nõuti hinda — paki tubaka raha, soru viina. „Teie lähete müüte asjad ära ja joote maha, mis kasu ma sest saan,“ arvas mõni perenaine. Mõnelpool ei lasta korjajat üleüldse sisse, pannakse üks kinni ja räägitakse läbi ukse (Kiviloo Känkara külas). Teised püüavad jälle korjajaid pilgata ja päri vad naeru näol, kas korjajad mitte „suitsuvõrku“ ei otsi („Suitsuvõrku“ saadetakse lapsi külast tooma, kui nende üle tahetakse naerda). Mitmel pool peetakse korjajaid ka kosjakandidatideks, kes peretütteid käivad vaatamas. Maksab vaeva, et päris asja juure jõuda.

Alandse külas paistis korjajatele silma, et igal talul kaks nime oli: saksakeelne ja eestikeelne. Kõiksugu Friedentalid ja Birkenruhe'd ehivad ühes Lepa ja Tooma'dega nimelaudu. Omal ajal olevat tahetud siia Saksa koloniid asutada.

Iseäranis olid korjaja vastu lahked: Uuemõisa minist. kooliõp. Jürgensoni perekond, Triigi ministeriumi kooliõp. Morlatti perekond, Palvere kooliõpet. Õunapuu ja Tuhala kooliõpet. Nõmbergi perekond. Palju vaeva nägi ka päevapiltnik Tolmann Kosel, kus asjade kogumise keskkoh t oli. Korjamine kestis 19. maist kuni 12. juunini.

Juurus korjasid kooliõpet. Jakob Tenter ja keskkooliõpilane August Leht. Läbi käidi vallad: Maidla, Juuru, Hõreda, Ingliste, Mahtsa, Atla, Kuimetsa ja Kaiu. Tööd tehti kuus nädalat ja püüti kõik talud ja saunad hoolega läbi käia. Asju saadi 408 nr. Vanavara on juba suuremalt jaolt kadunud, siiski leidub kannusi ja too- lisi rohkesti. Riide asjadest võib tekkisid ja n. n. mütsisid saada. Neid on ka ilus kogu ära toodud. Kaduma on asjad mitmel viisil läinud. Umbes 8 aasta eest olevat parun Maydell Tallinna Prov. Museumile korjanud, ka Juuru Hariduse Seltsi näitemüügile on korjatud; võõsid on koh. õpetajale leerilaste poolt viidud. Suuresti on rahva- riie Kuimetsas ja Mahtsas usuhullustuse laenete all kannat-anud (Maltsvet). Kirjusid aluseid, sukki ja käiseid peeti uhkuse asjaks ja värviti üle mustaks ehk halliks. Ka praegu leidsid korjajad sagedasti sarnaseid ülevärvituid vanu riideid. Mahtsas leidis ka sagedasti võõsid, mis Tarvastu poolt pärit olid. Kannusid on Rapla poolt sisse toodud. Vanemaid riideid saadi Kuimetsast ja Kaiust.

Vastutulek rahva poolt oli mõnelpool lahke, mõnel- pool aga „saadavad koerad järele“, nagu korjaja tähendab. Juurus näit. olid asjad tihti juba valmis pandud — muidugi vist lendlehtede mõjul, mida kiriku ligidale roh- kesti oli valgunud; — Kuimetsas, Mahtsas ja Inglistes oli aga Museum tundmata ja sellepärast vastutulek vilu, noo- miti ja ähvardati politseiga. Öömaja saamisega oli alati täbar lugu. Mõnelpool pahandati: „Juba jälle see jant lahti pääsenud, nagu mineva aasta punaste lehmadega oli“ (nimelt olevat siis instruktorid karja üle vaatamas käinud ja rahvas oodanud, et nüüd ostetakse kõik punased lehmad kalli hinna eest ära). Raha asjade eest nõuti muidu harva, tekkisid aga ei tahetud ilma anda.

Jaanipäeval rahvapidul pandi vanavara korjandus välja, tegelased olid rahvariides.

Korjamise juures aitasid lahkelt kaasa: vallakirj. Koobas (Kuimetsas), kaupmees R. Jürgenfeldt, mõisa- valitseja J. Aun, kooliõpetaja Kask, neiu L. Esko, hra Laars ja perenaine Veltmann. Ka õpetaja Brasche tegi korjaja- tele suure hääteo sellega, et ta kogudusele korjamisest teatas. Petrogradi üliõpilased Ruuben, Kõhelik ja Viida- kas, kes samas kihelkonnas rahvaviisisid korjasid, olid ka vanavara korjamisel abiks.

Oma ja Hans Sossi läinud aastal algatud tööd Rap- las jätkas ja lõpetas üliõp, Joh. Lauri. Kaaslaseks oli tal nüüd üliõp. M. Vahtrik. Korjati Järvakandis ja üle-

üldse kihelkonna lõunapoolses osas (28. V — 17. VI). Käidi 360 peres ja korjati 255 nr. vanavara. Järvakandist käidi ka Lelles, kus paar küla Rapla järele on, aga need oli juba Lelle kooliõpetaja Radik läbi korjanud. Suurt toetust leidsid korjajad kohalikkude tegelaste poolt, kes nendega sagedasti kaasas käisid. Nii aitasid korjata: peremees Aadu Erma — Raela külas, kooliõp. Konukõrb ja hra Kaljoon — Järvakandis, Kalbo kooliõpet. J. Grüntal — Kehtnas, peremees Miil — Linnaaluste külas ja Valtu min. kooliõpet. V. Ziegler (Ziegel) — Kairepere ja Kumma külas. Et sarnane kaasaskäimine korjamise päale hästi mõjub, võib arvata, „...tuttavaga võid sa vabalt mööda lakkasid ja pööninguid kolada, isegi kirstuuks avatakse sulle ja siis võid nuuskida, kuni ikkagi midagi leiad, mis kaasa kõlbab võtta, sest igas vanemas majas on kahtlemata midagi Museumile väärtuslist,“ kirjutab korjaja. Metsaküladest loodeti rohkem saada, kuid saadi veel vähem, sest inimesed on sääli umbusklikud ja ei too kergesti asju välja. Valtus on kuulsad sepad ja vankritegijad, säält loodeti separiistu saada, kuid saadi ka vähe, sest vanemad sepatööriistad on uuteks ümber tehtud. Lahket kaasabi saivad korjajad koh. õpetaja J. Liivi poolt, ka kirj. Volrat ja mõisavalitseja G. Meister (Järvakandis) näitasid lahkust üles.

Hageris korjasid ka sellel aastal kohalikud tegelased edasi.

Kullamaa kih. **Läänemaal** pidi Joh. Jungermann oma kodu ümbruses korjama hakkama, sai aga kojusõidul õnnetut surma.

Läänemaal Hanila kih. korjasid Hans Rebane ja üliõpil. Aug. Ott (3. VI — 15. VI).

Korjati Massu valla piirides ja käidi see vald täielikult läbi. Eluhooned on siin küll vanamoelised, aga vanavara on suuremalt jaolt hävinenud. Lihtsamaid puuasju on palju leida, niisama ka võösid ja kindaid. Endisest naiste ülikonnast leidub ka veel üksikuid osasid, kuigi uuemaid, meeste riideid pole aga sugugi saada. Kõik on kas kaltsukorjajatele antud, ehk kodus „ära kistud“, ehk teiseks riideks ümber tehtud.

Vastutulekuga on korjajad üleüldiselt rahul. Mõned „vanasääduse“ inimesed on küll umbusklikud ja ei usalda oma „vanasääduse“ asju välja tuua, sellest mingit õnnetust kartes, teised ei tihka jälle oma „närusid“ „sakstele“ näidata, ka tahavad mõned suurt hinda saada.

Lahket kaasabi leidsid korjajad kohal. haritlaste poolt. Õp. Nerling ja preester Zion tutvustasid korjajaid kirikutes

rahvale ja võtsid ka lendlehtede laialilaotamise eneste hooliks. Tänu võlgnevad korjajad veel kaasaskäimise ja muu abi eest kooliõp. Ehrmann'i ja Kukk'ele, köster Hallist'ile, kirjutaja Lemmergale ja Vene köster-kooliõpetajale.

Kojusõidul tegid korjajad katset ka Karuses Padramaa vallas korjata, aga et heinaaeg juba alanud oli, siis jäi töö tagajärjeta.

Saaremaal korjati kihelkonnal, Karjas ja Kaarmal.

Kihelkonnal korjasid üliõpilased Viktor Päss ja Johan Leppik. Põhjapoolse osa kihelkonnast oli kunstiõpilane O. Karin juba läbi käinud (a. 1912). Nüüd korjati selles osas, mis lõunapool suurt Kuresaare-Kihelkonna postmaanteed on. Käidi umbes 350 peres, asju saadi 126 nr. Siit on paljud juba enne korjanud, näit. ka ungarlane Dr. A. Ban. Rahvariie on täiesti kadunud, mõni verst Sørve poole leidub ta aga igas peres. Teated riidemoodide ja kandmise viiside kohta on segased. Õllekannusid ainult on palju, saadud vanavara seisabki neist koos. Vastuvõtmise kohta rahva poolt kirjutab korjaja: „Rahvas vahel lahke, vahel tige — nagu igalpool. Ühes peres aetakse „hobusevargad“, „sala maakuulajad“ koertega välja, järgmises seletab peremees palgi saagimist pooleli jättes, highi pühkides, et ta kõik, mis olnud, omal ajal Hurtile viinud.“ Tänu ütlevad korjajad kooliõpet. A. Pussile, vallakirjutaja Tarkpeale ja endise kaupmehe Aug. Toomile, kes kõik neile kuidagi viisi abiks olid.

Karja kih. korjasid keskkooliõpilased A. Oinas ja H. Blaubrik (29. V — 15. VI). Tervet kihelkonda ei saadud mitte läbi käia, sest pääletulev heinaaeg ja teise korjaja (Blaubriku) haigus takistasid tööd. Korjamata jäi see osa, mis Soela maanteest ida ja Purtsa ning Pamma külast põhjapoolle on (pääle Laugu küla, mis läbi käidi). Siis veel Oitme küla, pääle Kooli, Kongi, Kuhja ja Peetri perede, Leisi ümbrus ja Veski ning Kopli küla.

Rahvariie on ammu kadunud, ka on siin väga sagedasti ja väga mitmed korjanud. Ainult õllekannusid on veel küllalt olemas.

Vastuvõtmine oli läbistikku õige hää, selleks mõjusid ka palju lendlehed kaasa. Põhjapoolses osas, ranna ääres, oli vastutulek jahedam, asjadest nõuti hinda ja ei lastud ka korjajaid vahel sissegi. Asju saadi 453 nr. Tänu võlgnevad korjajad abi eest õp. K. Vöhrmann'ile, köster Paltsile ja mõisarentnik Tammark'ile.

Kaarmal käisid Jaak Ronimois ja Gustav Parts korjamas. Käimata jäid külad: Unimäe, Antsi, Vantri, Aste, Akjala, Auba, Kaubi ja Aula. Saada oli rohkesti uuemaid õllekannusid, vanemad aga on juba varemalt ära viidud. Korjanud on siin varemalt Dr. O. Kallas (asjad on Museumis), hra Tang ja teised. Palju on ka mõisnikkude poolt toimepandud „basar“, kuhu iseäranis „vanu“ asju soovitud, vanavara ära viinud. Osa neist asjadest jäänud Kuresaare museumile, osa saadetud Saksamaale.

„Miks ei tulnud teie aastat 10—20 tagasi korjama,“ küsitakse mitmelt poolt, „siis oleks võinud asju koormatega ära viia?“ — „Ei saanud — aasta 20 eest käperdasime alles poris,“ vabandavad endid korjajad.

Rahvas oli üleüldiselt korjajate vastu väga lahke. Ainult mõnes kohas, kus ajalehti ei loeta ja ka Museumi lendlehed ei olnud suutnud tungida, oldi umbusklik ja peeti korjajaid „varanduse uurijateks“, kes kroonu poolt salaja välja saadetud rahva ainelist seisukorda uurima, et kroonu siis maksusid teaks kõrgendada. Abiks olid korjajatel Kaarma köster Hallik ja Upa küla peremees Hark. Ka kirikus anti korjamisest teada. Asju saadi 148 nummert.

Suure-Jaanis korjasid üliõpil. Karl Kool ja Adolf Vöölmann.

Läbi käidi külad: Olustvere-Täksi, Üldi, Kurnuvere, Mudiste, Taevere-Önniste, Sürgavere-Kuiavere, Navesti-Võhma ja „Metsanurga talud“, s. o. umbes pool kihelkonda. Külad on suured ja talud laiali kantud, sellepärast läks töö igavalt. Rahasid, ehtesju ja võösid on siit varemalt mitu korda korjatud. Ka E. R. Museumile on siit juba kogutud (vaata E. R. M. Aruanne 1912, lhk. 23). Kõige rohkem asju saadi Önniste ja Kurnuvere külast, ka vastutulek oli siin lahke. Üleüldse saadi asju 218 nummert.

Tänu võlgnevad korjajad iseäranis T. Kuusiku perekonnale ja kooliõpil. J. Laurile, T. Raismikule ja Vahtramäele, kes korjamisel abiks olid.

* * *

Nüüd veel mõni sõna nende üle, kes enam-vähem kohalikkude korjajatena töötasid ja oma tegevuse üle Museumile ligemalt aru on annud.

Marta Tenno korjas Võnnu kihelkonnas (23. V—26. VI). Ta töötas Rasina (Laane, Viisli, Lahu, Kastme-

koa, Rabandiku ja Rasina k.), Mäksa (Tamme, Sootaguste ja Mäksa-Poka k.) ja Kastre-Võnnu (Hammaste ja Palu k.) vallas. Käimata jäi Üle küla Rasina vallas. (Võnnus on Museumi poolt juba ennem korjatud. Vaata E. R. M. Aruanne 1912, lhk. 27). Saak ligemale 90 nummert. Meesteraha riideid pole sugugi leida, neid ei mäletagi keegi enam. Vastutulek rahuloldav. Lahkesti kaasa aitasid Laane kooliõp. Reiman ja kohaomanik Joh. Zirk.

Alatskivil (Kodavere kih.) töötab Fr. Kärner. Fr. Kärner oli juba enne Museumi asutamist, 1903. aastal, ainelise ja sõnalise vanavara korjamist alanud, nii et 1913. aasta talle juba väikseks juubeliaastaks oli. Osa asju (pääle 70 asja: vööd, muinasteadlised asjad j. m.) pani ta 1904 Tartu Eesti näitusel välja Alatskivi laenuraamatukogu nime all, lootes, et vahest määratakse rahaline auuhind, mis siis raamatukogule toetuseks oleks. Museumi veel ei olnud, vanavara korjamine polnud hoos, sellepärast anti kõik asjad, pääle kingitute, omanikkudele tagasi, (kingitud aga E. Ül. Seltsile). Kodaveres on juba ka Museumi poolt välja saadetud korjajad käinud, kuid „selle peale ei või veel mitte uinuda, et kõik on juba ära korjatud,“ ütleb Kärner ja leiab ikka ja ikka jälle asju, mis Museumile kohased.

Voorus (Tarvastu kih.) korjas Hans Martin Riidajast ühes Riidaja kooliõp. J. Kruusega. Korjajaid peetakse basari korjajateks. Ei taheta asju näidata ega anda. Kui kuulakse, et korjajad naabrivallast, siis on huvitus nende vastu kadunud. Kaugelt tulnud korjaja on huvitavam, sellele juhatatakse asju, lähedalt inimestele aga öeldakse: „Eks te ise tea paremine, olete ju ümber hulkunud.“ Paljudes kohtades, kus teati, et korjajad naabrivallast, peeti neid neidude vaatajateks, kes ainult silmakirjaks vanavara korjavad. Pärast, kui Museumi lendlehed pärale jõudsid, läks töö hoopis ladusamini. Asju saadi 74 nummert (Tarvastus on Museumi korjajad ka juba varem käinud, vaata Museumi Aruanne 1912, lhk. 24).

Põltsamaal korjas Aleks. Tamm, kes juba 1913 tööle asus. Läbi said käidud külad: Anikvere, Võhma, Panastvere, Paduvere ja Kamari. Siit olevat juba sagedasti korjatud: küll Museumi (?), küll Vanemuise, küll Põltsamaa Põllum. Seltsi näitemüügi hääks. Museum on suuremale osale tundmata ja asjadest nõutakse hinda. Asju saadi 50 nrt. Paul Vulff'is, kellega korjaja alguses üheskoos tööle asus, leidis ta lõpuks agara vastutõtaja, kes korjamises ainult võimaluse nägi äri ajada.

Rakverest teatab kooliõp. E. Rosenberg, et ta 1913 a. kevadel aktsiisiametniku J. Saare abiga kolmandiku linnast majast majasse juba läbi on käinud ja asju 80 nr. ümber saanud. Loodab tööga varsti lõpule jõuda. Asju leidus kõige rohkem sarnaste inimeste juures, kes varemalt linna kolinud, hiljemalt linna tulejad on oma asjad juba hävitanud. Raha asjade eest palju ei nõutud ja oldi häämeelega valmis andma, mis oli.

A. Allast ja teised kohalikud tegelased töötavad Väike-Maarja kih. Vao vallas edasi. Nad on valla oma vahel ära jaganud ja igaüks korjab oma ringkonna puhtaks. Loodavad varsti lõpule jõuda. Naabrivalla Porkuni korjandus, kus J. Elkeni eestvõttel samal korraldusel korjati, jõudis juba eelmisel aastal Museumi (vaata E. R. M. Aruanne 1913, lhk. 44).

Viljandi kihelkonnast tõi keskkooli õpilane Eduard Depmann asju, niisama üliõp. Vold. Kolga Kanepi kih. 45 nummert.

Kokkuvõtte. Üleüldse saadeti läinud kevadel Museumi poolt 24 korjajat välja, kes 14 kihelkonnas tööle asusid. Pääle selle töötasid mitmel pool veel kohalikud korjajad. Ainelist vanavara on see töö üle 3600 nr. juure toonud. See on muidugi vähem, kui 1913 aastal, aga ka korjajaid oli nüüd Museumi poolt vähem välja saadetud, pääle selle halvas lahtipuhkenud ilmasõda suuresti tööd.

Väga paljud korjajatest, nimelt just kohalikkudest, pidid üleöö korjamise jätma ja kiiresti pääletungijale vaenlasele vastu astuma. Aga ka tagasi jäänud korjajate meeled olid sedavõrd üksteisele kiiresti järgnevate ilmasündmuste vangis, et korjamiseks püsi ei olnud. Ja poleks ka maksnudki korjata, sest vanaemakestel, kes korjajatele muidu nii hääsüdamlikelt kirstud ja veimevakad avavad, oli nüüd palju tähtsamat teha: tuli pojale surmasärki ehtida, omakseid sõtta saata.

Loodame pääle õnneliku sõja vanavara korjamiseks palju uut vaimustust, palju uusi võimalusi meie muistsuste päästmiseks. Aga ka sõja ajal ei taha meie, kojujääjad, vanavara korjamist uinuda lasta, vaid tööd teha selles sihis, kui palju olud seda iganes lubavad. Selleks tahtmist ja jõudu!

G. Matto.

Kodumaa kirikute ehitamine.

M. J. Eisen.

2

Ajalooliselt ei või kõiki neid väiteid tõendada. Ajalugu vaikib sissemüürimisest niihästi kui täieste; luukerede ja kontide leiud eeldavad sissemüürimist. Ainult üks, asja pooliti seletav, dokument on Riia linna arhiivis Alasaksa keeles olemas. Eestistuses kuulub see huvitav dokument nii: (Hupel, Nord. Misc. XX, 424—425; Monumenta Liv. Ant. IV, 122).

„Taevaminemise päeval 1455 ilmus linnavalitsuse ette linnast üks mees Heinrih nimi, heade elukommetega ja auusate viisidega (van guden levende und van guder hövischer Handlung), see nõudis eluelamiseks üksi ja väljaspool maailma palumises — ennast sisse lasta müürida ja elu sedaviisi Jumala armu ja heade inimeste armuandide peale lootes lõpetada. Mõned linnavalitsuse liikmed läksid selle Heinrihuga gardiani ja minnevendade (minoritlaste) juure, esitasid neile asja ja teadustasid, et see mees nende juures soovib paika saada niisuguseks üksielamiseks. Nimetatud vennad olid asjaga nõuus ja lubasid talle raeherrade kuuldes anda ühe paiga selleks otstarbeks, kui peapiiskopp selleks luba ja voli annab. Linnavalitsus kirjutas sellepärast peapiiskopile ja palus teda, kui ta seda soovitavaks peab, luba ja voli selleks anda, kui ka oma head nõuu, kus seda kõige sündsamini võiks korda saata (wo idt sick allerbost vinden moge, dat et en Bestant hebbe), et saaks jumalateenistusi kinnitatud ja rohkendatud ja mehe hea ettevõtte täidetud.“

Nii teated Riia arhiivist. Peapiiskopi vastus puudub. Oletada tuleb, et peapiiskopp ettevõttele oma õnnistamist avaldas, sest palve tagasilükkamisel leiduks tingimata sellekohane tähendus kirjas. Kui ju preestrid, mungad ja linnavalitsuse liikmed sissemüürimist arvasid kasulikuks, tarvilikuks ettevõtteks, võis peapiiskop vaevalt vastupidist arvamist avaldada, seda enam, et jumalateenistuste suuremat mõju ja rohkendamist sissemüürimisest oodeti. Igapidi tunnistab see dokument, kudas 15 aastasaja keskpolele mitte ainult preestrid ja mungad, vaid isegi linnavalitsuse liikmed Riias sissemüürimist heaks kiitsid ja vaimuliku elu edendamiseks tarvilikuks pidasid. Ei tunnista see dokument ka kindlaste sissemüürimist, tunnistab ta ometi selleaegset meeoleolu ja vaateid sarnastes küsimustes. Olid ju riialased vististe varemgi sarnastest isikutest kuulnud. Aja-

lugu tunneb suurtsugu naisterahvast Dorotheat, kes 44 aastase abielu järele 1394 Preisimaal Marienwerderis doomkiriku kongi läks ja seal pooliti sisse müüritud veel seltsamal aastal elupäevad lõpetas. Dorothea kuulsus sundis muidki sarnaseid loorberi pärgi otsima, endid paremine, täielikumalt sisse müürida lastes ja ainult söögi vastuvõtmiseks enestele tarvilikku avaust jättes, kus juures müürneile ikka keha ligi ei tarvitsenud ulatada, neile vabatahtlikult valitud hauas natuke liikumise võimalust jättes. Riia Jakobi kirikust leitud luukeret tohib vaevalt ülemal nimetatud Heinrihi omaks nimetada, sest nagu enne tähendatud, juhatavad riided 16. aastasaja teise poole. Seega peame oletama, et usupuhastuski usuhullustuse tegudele piiri ei jaksanud panna ehk olgu siis, et sissemüüritud isikut paavstijüngriks tuleb lugeda, missugune oletamine kõige tõenäolikum on. Igapidi annab Riias 1455 Heinrihi kohta kirjutatud dokument meile võtme kirikutest usuhullustuse ohvrite otsimiseks, kuna laste luukered ja 70 naelaseid aהלaid kandvad ja muud sarnased luukered lossides meile näpunäiteid jagavad põhjust otsida kuritegudest ja karistustest.

Teiselt poolt tuleb katoliku kiriku matmise viisi tähele panna.

Rooma kiriku õpetuse järele esineb surm unena ja surnud isik uinuvana lapsena, kes tulevas elus midagi muud nii rohkelt ei tarvita kui Kristuse armu ja Maarja kaitset. Sellepärast tahtis kirik inimesi pärast surmaga oma hõlma võtta. Nagu kuulsime, hakati ju esimesel ajal surnuid kirikutesse matma, esmalt kiriku kõrvale, hiljem kiriku sisse, kus märtri luude ligidal arvati iseäranis õnnis olevat viimast und puhata. Kirikuõpetajale valmistati sagedaste kõige parem ase: ta surnukeha paigutati kiriku müüri sisse. (Oma Maa II, J. Rinne, Hautamisesta, lk. 716.) Keskajal ei maetud surnuid nagu meie päivil hauda puusärkidega, vaid umbes sedamoodi nagu juudid matavad: surnu mähiti linadesse ja pandi linadega hauda. Enamiste seati ometi laudpõhi surnule alla.

Meie kodumaal maeti muiste surnuid kalmudesse. Kudas ka katoliku kirik meie maal kiriku ligidust surnutele õndsuse hõlpsamaks kättesaamiseks soovitas, juurdus see õpetus visalt rahva südamesse. Rahvas mattis surnuid pagana aja kalmudes edasi. Ju katoliku usu ajal avaldati 1428 sellekohane keeld, kuid sest hooliti vähe; vanast kombest peeti kindlalt kinni. Veel 1696 pidi kuningas Karl XI. kalmudesse matmise keeldu kordama. Kirikutesse maeti

meie maal ainult suurem sugu ja jõuukad, linnades muidugi kõik natukegi jõukamad. Linna kirikute põrandate alla laoti vahel 3—4 korda surnuid teineteise peale. Kuna maalgi kiriku põranda alla matmise eest kõrgemat hinda nõuti, kerkis see hind linnades õieti suureks. Tallinna Niguliste kirikus maksis Renteln a. 1640 ja Rechenberg a. 1643 100 taalrit haua koha eest, Romanovitz Toompea kirikus 40 taalrit (Bunge, Brieflade II, 512, 513, 551 jne.). 1600. aastatel algab püüd müüritud haudasid kirikute alla ja müüride ääre valmistada. Ehitatakse teliskividest haud, mõne korra koguni mitme isiku jaoks ja müüritakse hiljemine täielikult kinni. Fersen töötab a. 1675, kartes, et tema niisugune müüritud haud ometi ehk lõhutakse, Tallinna Toompea kirikule igal aastal iseäralikku maksu haua puutumatus eest (Brieflade II, 805). Ju varemalt tekkisid kirikute külge mõne suurtsugu surnu matmiseks iseäralikud kabelid, nagu neid näituseks Tallinna Oleviste ja Niguliste kiriku küljes näeme. 14. märtsil 1773 keelas senat kirikutesse matmise täiesti ära. Narvas müüriti sisse veel a. 1835 üks võlvi all leiduv, ära kuivanud surnukeha (Hansen, Geschichte der Stadt Narva, lk. 28). Müüritud haudade ajast on igapidi mõnigi rahva nimetatud „sissemüüritud inimene“ pärit. Viimsele oletamisele annab see asjalugu enam põhjust, et mõni haud täieste müüri külge ehitati ja, kus olud lubasid, müüriги vähe õõnistati.

Leitud luude kohta annavad veel muud ilmed seletust.

(Järgneb.)

Kirjandusline ülevaade.

V. Ridala, Kauged rannad. Noor-Eesti kirjastus.

A. H. Tammsaare, Poiss ja liblik. Novellid. Osühisus „Noor-Eesti“ kirjastus.

Friedrich Tuglas, Kaks juttu.

Felix Ormussou.

Ridala on luuletaja, kes olevikku arvesse ei võta, kel ükstäis on, kas praegused lugejad tema lüürikat maitsta suudavad või ei. Tal on usk, et pärsine põlv väärtusi, mis praegu vaevalt tähelepanevad, seda rohkem suudab hinnata.

Kui praegu tema luuletusi loed, siis puutuvad sulle kohe hulk sõnu silmi, mis vaevalt üleüldsusele tuttavad on, olgugi et raamatu lõpul olevad märkused suurema osa kohta seletusi annavad. Kuid ikkagi jääb veel sõnu järele, mis mõistatusteks jäävad. On ka sõnavormi, kaasuseid mis võõrad, vähemalt uued on ja lause mõtet tumestavad.

Mida selgem ja ülevaatlikum iga lause, seda otsekohesem ja spontanssem ka tema mõju. Ja seda spontanset mõju nõuab iseäranis lüürika, ta peab otsekohe tunnete pihta minema, ikka rohkem hinge kui mõistust liikuma panema, kui ta oma luuleiseloому täiusele tahab tõusta. Sõnade mõiste ja rütmus, nende kõlalised väärtused loovad siis meie hinges vastuvõtlikkuse, mille vaevalt tähelepanavaks ettevalmistajaks aju motoriline töö on, kuna aga hinge vibratsioonid vabalt ja takistamatalt selle vastuvõtlikkuse pinnal reageerivad. Niipea aga, kui aju liiga koormatakse, kui mõtlemise protsess peasjaks juhtub saama, siis on ta ka luuletuse maitstmise takistajaks.

Ridala mõtleb ehk nii: Töötatagu enne mu luuletused keeleliselt, etimoloogiliselt, grammatiliselt ja süntaktiliselt läbi, tunnistatagu — kas praegu või pärastistes põlvedes — minu sõnade- ja lausete vormid täiesti omaks, siis on need minu luuletused täiesti arusaadavad, siis võib neid ka maitsta.

Loogiliselt on see päris õige, sest maitsta saab ainult niisuguses keeles kirjutatud luuletusi, mida sa täielikult tunnend. Küsitavaks jääb ainult, kas praegusest põlvest keegi vaevaks võtab analüseerimise raskustest ennast läbi töötades nimetatud sihi poole püüda. Ja niisama küsitavaks jääb, kas mõni pärastine põlv kõiki sõnu ja sõnavormi õigeks tunnistab ja kas ka mitte siis need sõnad ja sõnavormid võõrastena ja seega maitstmise takistustena ei tundu. Iseäranis sõnavormid.

Sest mis sõnadesse — vocabula-mõttes — puutub, siis saab neist kergesti üle ja peabki üle saama. Üsna häbi hakkab, kui sa näed, misugused emakeelsed sõnad sul kõik puuduvad, kuna nad ju ometi olemas on, kuid osalt mitte iialgi su sõnavara sekka ei ole sattunud, osalt lapsepõlvest saadik unustusesse jäänud.

Kuid olgu sellega kudas on, praegu peab Ridala luuletusi ainult ikka sõnaraamatu abil lugema, sõnaraamatu abil, mis kogule küll juure on lisatud, aga mitte täielik ei ole. Mis on „vaid“ luuletuses „Luiged“? Mis on sellesamas luuletuses „halajutt“? Mida tähendab selle luuletuse teine salm:

„Siis kuuled äkki nagu lapse nuttu,
See kostab pilvilt, mere seljalt vaid,
Kus mustab sinav vesi, jääne laid.
Jääd kuulatama öösist halajuttu . . .“ ?

Ainult see salm olgu siin näituseks, kui raske on täit rõõmu luulest tunda, millest sa mitte põhjalikult aru ei saa.

Kuid sellepeale vaatamata peab tunnistama, et sa aimad, kui kaunid need luuletused võivad olla, niipea kui sa enam leksikoni ei pruugi tarvitada. Näituseks „Mõni mälestus“:

„Kui kerged suveõised uned, kallid koidu punetades,
nii hääbunud on kauni suve armsad ajad;
kui valgusega, värskeusega, linnukeste silledades,
siis olid täitnud õitsvad aiad, vaiksed majad.

Ja kõik need ilud, kõik need õrnused siis värisevad
on tuhmiks muutnud aja hahetavad ujud,
ja aimamata haledused, meelte põhjast ülenevad,
on ümbritsenud nende kahwatanud kujud.“

Ma olen neid kahte esimest salmi edasi andes „h“-tähe, mida Ridala sõnadele „õitsvad“, „õrnused“ ja „aimamata“ etteotsa paneb, välja jätnud, et mitte lugejate võõrastust äratada, kui ta muidu nii voolava luuletuse keskel äkki nii harjumata vormisid nagu „hõitsma“, „hõrnus“ ja „haimama“ näeb.

Kõlalise kaunidusega käib käsi käes mehelik tunde-tugev ja intimne süvenemine loodusesse, mis nii paljusid lugejaid kaasa elama võiks sundida.

Välja arvata tahaksin ma aga tema „Merekuningaid“ I. ja II., kus ballaad kui rohkem dramatiline luule mitte luuletaja iseloomu kohane ei näi olevat. Otsitud riimid, väikeste piltide, lühikeste kirjeldavate lausete ja tegevusefragmentide segu ei lase lugeja ettekujutusevõimu õieti tegevuselegi hakata, riimi pärast otsitud lausepildid tuletavad paraku Saksa „Bänkelgangi“ meele, kuna ju sellegi vanade skaldide lauluga sarnadus sugugi ei puudu.

Kui see arvustus siin rohkem keele- ja kirjandus-poleemilise laadi on omandanud, siis on selle põhjused juba eespool ära tähendatud. Kui aga kõige juures ikka tunne püsima jääb, et Ridala kui luuletaja õige tõsiselt auukartust äratav nähtus on, siis võime seda tunnet ainult nende omadustega seletada, mis osalt tema keelelises teemurdmises ennast avaldavad, kuid suuremalt osalt endid selle teemurdmise taga nähtavale tulevate lüüriliste väärtustena ära tunda ja aimata lasevad.

* * *

Me oleme nähtavasti täiesti sellest ajajärgust üle, kus kirjanikud stiili kallal töötades kompositsiooni ja sisu poolest vähem suutsid pakkuda. Meil on nüüd raamatuid olemas, mis mitte ainult sellepoolest silmapaistvad ei ole, et neis midagi kätte püüti saada, vaid mis lugejatele (mitte ainult arvustajatele) tõesti huvitavat pakuvad. Kooliaeg, katsete aeg on rea kirjanikkude juures — muidugi kitsamas mõttes, kunstnik õpib ju alati edasi — mööda, nüüd võib juba tõsiselt kirjandusest kõnelema hakata.

Tammsaare „Poiss ja liblik“ on aga sellepoolest huvitav, et tema sisuks olevad tööd osalt enne, osalt sel ajal on sündinud, — või hiljem ja ajakirjades ilmunud, — kui ta oma „psühholoogilistes novellides“ teiste sihtide poole püüdis. Kui palju ma üksiku „Poiss ja liblikas“ oleva töö kohta ehk ajaliselt eksin, on kaunis ükstäis — ma tahan ainult sellepääle tähendada, et vahe psühholoogiliste novellide ja nimetatud raamatus olevate tööde vahel õige suur on ja et ma kõne all olevaid töökesi tõsiselt kirjanduseks pean.

Ühtlane toon käib neist novellidest ja mõistujuttudest läbi, arusaav, resigneeriv, kurblik toon. *Vanitas vanitatum vanitas* võiks tema teiseks pealkirjaks olla. Kuid see toon ei ole sugugi mitte kõige peale käega heitmise avaldus, see on maailmaelu paratamatuse konstateerimine ja selle paratamatusest südamega-arusaamine, kaasaelamine iga kannatava olevusega ja mehine seisak maailma mõistatuse ees. Maailm võiks ju nii ilus olla, sest et su süda seda soovib, aga ta ei ole seda mitte.

Pettumuse all kannatavad kõik need novellide kujud, Kaarel, kes vanas eas veel naise võtab ja vanuks päeviks natuke seda päiksepaisteliste soojust igatseb, mille järele iga inimene püüab, ja tema naine, kellele seesama Kaarel midagi vastu ei suuda pakkuda. Ja väike Karjapoiss nutab kurvalt üht lõokeselauluga ärganud päeva täis rõõmutootusi ja õnne taga, „loojeneva päikese helgil tundus kõik nii tühi ja kurb“, mis üle oli elatud.

Ja kui hästi see kõik on jutustatud! Tammsaare oskab siin neis novellides kõiki oma inimesi — väljaarvatud ilmaaegu novellide sekka arvatud „Balaganis“ ja impromptus „Uhele noorele neiu“ — sulle nii lähedale nihutada, neid nagu oma-inimesteks teha, neist osa võtma ja nendele kaasa tundma panna. Ei ole tema stiilil raffinementi, ta kõneleb lihtsalt, jutustab nii iseenesest mõistetavas toonis, peaaegu veste toonis, aga seda tooni elustab ja soojendab kirjaniku tunnete-intensiteet, millega ta oma ainet käsitab ja oma inimesi kirjeldab.

Novellide osa on lühikene, sisaldab ainult kolm novelli, kuna, nagu juba üteldud, „Balaganis“ ja „Uhele noorele neiu“ mitte selle jutustamise vormi alla ei käi. Viimane on väike impromptu, esimene käib oma sisemise iseloomu poolest juba mõistujuttude sekka, kuna tema väline kuju veste dialoogivormis on.

Raamatu teine osa sisaldab mõistujuttusid nende puhtamal kujul. Neid on kaksteistkümmet ja neid on hea lugeda. Siin kõlab niisama see kurblik toon alati kaasa, kuigi sagedasti ainult rütmiliselt kurvalt, kuna aine iseenesest nii kurb olla ei tarvitsegi, nagu näituseks lühikeses „Õöpik ja lilled“, mil väikseid humoorisid sees on, mille üle kirjanik naeratab selle vaikse arusaava naeratusega, mis tarkadel omane.

Need mõistujutud on iseenesest mõista mitmesuguse väärtusega; mõni neist, nagu „Armastus“ ilma loogilise prägnantsita, kuid ikka huvitavad ja nagu tasa vibreeriva häälekõlaga jutustatud. Seega ühineb

juba küpsem ja sagedasti kuni maailma mõistatuste läveni ulatav elutundmine, mis lugejalt sedasama eeldab ja juba seega selle töödekogu suuremat väärtust garanteerib.

* * *

Friedebert Tuglas'e „Kaks juttu“ ja „Felix Ormusson“ on mõlemad osaihisus „Noor-Eesti“ kirjastusel ilmunud, esimene käib nende odavate rahvaraamatute sekka, millest nimetatud osaihisus rõõmustaval viisil juba nii mõnegi välja on andnud — „Kaks juttu“ kannavad nummert 8 — aga „Felix Ormusson“ on juba suurem teos.

„Kaks juttu“ on meile juba tuttavad. Esimene neist „Hingemaa“ on aastate poolest vanem kui teine jutt „Hunt“. Kirjanik on tema lõpuread aastal 1906 kirjutanud, kuna „Hunt“ aastal 1902 on ilmunud! „Felix Ormusson“ on aga juba aastate 1912—1914 sünnitas. Nii siis kaunis kena ülevaade Tuglase arenemiseloost.

„Hunt“ on ikka alles õige noore mehe jutt. Hästi tähelepanud on rahva keel oma iseäraldustega, talurahva kentsakused äratavad kirjanikus pilget, kuid see pilge on liialdatud, jutt ise on liialdatud, sündmustik on väljamõeldud ja vaevalt usaldatav. Noorele mehele teeb nalja see hunt, kes kaevu uppus ja kogu talurahvast uskuma pani, et kodukäija kaevus on. Nalja teevad talle kõik need äpardused, mis selle hundi kaudu võivad sündida, ja ta kuhjab siis ka naljakaid õnnetusi, nõnda et lugu päris ikka ka tõesti naljakaks läheks.

„Hingemaa“ on juba hästi kõrgemal astmel. Siin ei ole enam sündmused nii tähtsad, siin on juba sotsiaalse arvustamise ajajärku jõutud, mille aluseks rahutusteajad olid. Ja nalja ei ole siin sugugi enam. Siin valitseb kaastundlik tõsidus, mis ainult ehk sellepärast igapäisena tundub, et tol ajal sedalaadi kirjandust nii määratu palju oli ja et häda ja viletsuse pilta lapidarsemalt on maalitud ja naturalistlist maalimiseviisi puhtamal kujul on nähtud.

„Felix Ormusson“ tähendab aga kirjaniku avaldustes koguni uut ajajärku. Naturalism on kadunud, impressionismus asemele astunud. Ühes sellega stiililine kultuur kõige paremas mõttes. Keeleline ilu, mis alati Tuglase tugevamaks küljeks on olnud, on siin sihikindla harimise kaudu otse õitsema lõõnud.

Päevaaramatu kujul kirjutatud romaan annab laialdasi võimalusi oma tähelepanekuid avaldada. Ja nimelt sellest küljest ongi see romaan õige rikas. Esimeses reas seisavad siin looduse kirjeldused, mis sagedasti haruldaselt ilusad on. Mõtteväljatused, kirjanduslised ääremärkused, aforismused kunsti üle, elufilosofia, see kõik põimib ennast ühe nooremehe armastuseloost ümber, mis maal ühe sõbra kodus mängib. Armastuselu ise näib raamatus väiksematki osa mängivat, ehk päevaaramatut kirjutav noormees küll kangesti usku tema suure kire sisse maile sugereerida tahab.

Üleüldse on see noormees natuke nii-nii. Ta on Parisis olnud, on kunstnikkude ringkondades liikunud. Aga jääb nähtavasti poole südamega. Niisama nagu ta poole südamega kodus viibib. Ta on ise nii poolik. Ta on kunsti näinud ja räägib temast, aga tundub, et see kõik nagu õpitud on ja mitte veresse ei ole imbunud. Ta on kirjanikka lugenud ja näitab meile, et ta neid lugenud on. Ta on nagu maapoiss, kellel krae kaelas ja linnast ostetud kirju lips ees on. Ja siis tunneb ta seda vist ise. Ironiseerib ennast. Aga ka see enese ironia on ilma humoorita, on pool-nukker pool-kartlik eneseironia. Ja kui ta ütleb, et ta kellegile teisele midagi ironiliselt ütleb, siis ei leia meie üteldes midagi ironilist ja ei usu ka mitte, et ta teisest nii üle saaks olla, et ta ironiseerida võiks. Vähemalt sellest seltskonnast mitte, kelle seas ta liigub ja kelle keskel ta oma armastuse romaani läbi elab. Sest kui ta nende kahe naisterahvaga, kes teda kütkestavad, juttu ajab, on ta nii tõsine-vaimurikas, nii mõtte-esteetikaga ametis nagu mõni seminarist, kes pedagoogika õpetundide sisemise järelokajaga noorele tütarlaste-kooli õpilasele imponeerida katsub.

Õigusepärast ei ole ju need naisterahvad ka ei tea kui vaimurikkad. Vähemalt ei näita nad seda sõnas ega teos. Noormees ei ole suutnud neid meile nii kujutada, et meie neist enesele kindlat pilti võiksimme luua. Aga ka need negatiivsed omadused puuduvad neil, mis noorele mehele õigust annaks ironiseerides nendega kõnelda, kuna noormees lugejale küllalt voli annab, teda ennast natuke muigades vaadelda. Iseäranis siis, kui ta kirjanduse ja kunsti kõrgustikkudel tahab püsida, äkki aga „vilodendrist“ räägib, kuna kõne all oleva taime nimi humanistlike haridusega inimesele ainult „filodendroni“ kujul õige võib olla. Ja „Meksiko“ kirjutab, kuna hariduse Parnassil viibival noorelmehel kindlasti teada peaks olema, et Hispania „X“ asemel iialgi „ks“ ei tohi olla, sest et „x“ umbes nagu „hj“ välja räägitakse, käesoleval juhtumisel siis „Mehjiko“.

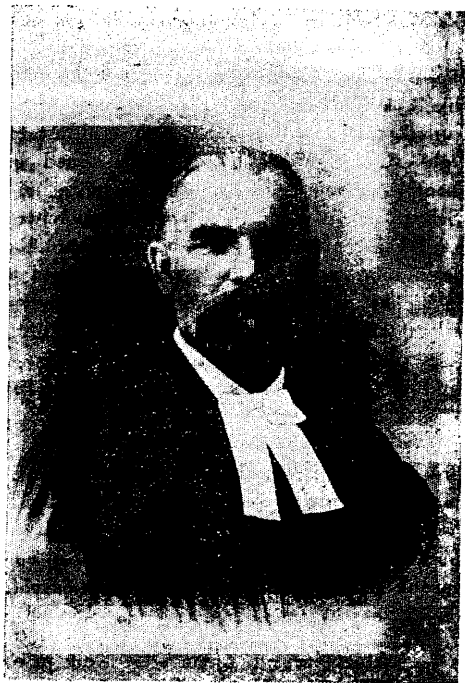
Need ja mõned teised sarnased oleks põhjused, miks ta mitte ironiseerimisest ei peaks rääkima. Ta peaks oma õigete loomulikkude tunnete juure jääma, sest need äratavad aukartust. See mida ta neist tunnetest ja kudas ta neist kirjutab, on nii ilus proosa nagu seda meil veel keegi ei ole kirjutanud, kuigi nad psühholoogiliselt sagedasti üsna põhjendamata on, nagu üleminek Helene juurest Marioni küttesse. Huvitavad ja üllatavad mõttekäigud otse meisterliku tabavusega lühidalt kirjutatud olukorrad ja värvidega harjunud maalimiseviis, nii sügav ja õrn süvenemine loodusesse ja tervest teosest läbihoovav vaikne resigneeriv-nukker kuid ikkagi nagu naeratav meeleolu teevad selle raamatu tööks, mida mitte ainult ükskord kätte ei maksa võtta, vaid mida aegajalt jälle peab lehitsema, et ta nii rikkaid kaunidusi uuesti maitsta.

K. A. Hindrey.

Eesti Kirjanduse Seltsi liikmete nekrologid.

Georg Koik surnud.

„Eesti Kirjanduse Seltsi“ eluaegne liige Georg Koik sündis 24. detsembril 1855 Sagevere külas, Kabala vallas Pillistvere kihelkonnas. Isa Juhan oli taluperemees, kes hariduse tähtsusest aru sai ja oma lapsi jõudu mööda hästi koolitas. Noor Georg oli väga hea peaga, sellepärast võeti nõuaks teda rohkem koolitada, kui teisi lapsi. Sellel ajal oli üksi Saksa keele abil võimalik kõrgemat haridust saada. Ja seda keelt võis ta kodukülas õppida. Sest Sagevere koolis, mida H. Gerretz osavasti juhatas, oli Saksa keel õpekeeleks. Oli Saksa keel suus, siis oli tee kõrgemaisse koolidesse lahti. Noor Koik viidigi Viljandi kreiskooli. Ja kui see kool läbi tehtud, astus ta Tartu gümnaasiumi. Siis õppis ta 1877, II — 1883, I Tartu ülikoolis usuteadust ja lõpetas ülikooli õigusega usuteaduse kandidaadi nimesaada; aga et ta varsti õpetaja ametisse astus, ei olnud temal mahti tarvilist teaduslikku kirjatööd kirjutada ja pidi „tõsise üliõpilase“ nimega leppima. Prooviaastat pidas kandidaat Koik Viljandis praost A. Vestrén-Doll'i juures ja ju 25. septembril 1883 õnnistas konsistoriuminõuunik Dr. A. H. Villigerode ülikooli kirikus teda Viljandi praoskonna asetäitjaks õpetajaks. Selles ametis asus õpetaja Koik Viljandis, aga käis igal teisel pühapäeval Paistus jumalateenistust pidamas, sest et sealne kirik lesk oli. Kui Paistu kogudus omale õpetaja sai, kutsuti õpetaja Koik Testamaa koguduse hingekarjaseks ja jäi selleks 15 aastat, 1885—1900. Testamaa kogudus oli pisukene, kõigest 1200 hinge. Seal võis ta igale koguduse liikmele ligidale astuda ja vahakord koguduse ja õpetaja vahel oli eeskujuline. Kuid palk oli nii pisukene, et ilma „Abikassa“ toetuseta võimata oli ära elada. Sellepärast igatses õpetaja Koik omale teist kogudust, kus mitte vaja ei oleks teiste koguduste armuandeid vastu võtta. Kui aastal 1891 Puhja kirik leseks jäi,

andis ta ennast sinna üles ja konvent valis ta ühel häälel omaks õpetajaks. Kuid ülemalt poolt ei tulnud kinnitust, sest et õpetaja Koik „ametitoidemuste pärast Kreeka-õigeusuliste juures“ kohtu all oli. Kreeka-õigeusulisteks“ arvati sellel ajal neid inimesi, kes Kreeka-õiget usku olid olnud, aga 1865—1885 leeritamise läbi Evangeliumi-Luteruse usku tulnud. Alles aastal 1900 lahkus õpetaja Koik Testamaalt, kui teda Helme koguduse õpetajaks oli valitud ja kinnitatud. Siin ootas teda suur ja raske töö, sest Helme kogudus on 15,000 hinge suur, piirid laialised ja kogudus harjunud õpetajat rohkesti tarvitama. Kõigest väest püüdis õpetaja Koik ka siin nagu enne Testamaal kõiki oma ametikohuseid täie hoole ja ustavusega täita. Iga jutluse ja ametikõne kirjutas ta sõna sõnalt üles ja õppis pähä; selle juures viilis ta kunni pidamiseni käsikirja, et võimalikult kõige paremat oma kuuljatele pakkuda. Ettevalmistamata ei astunud ta iialgi ette. Kes tema jutlust teravasti tähele pani, see leidis rohkesti hingerooga, sest tema kõned ja jutlused olid alati tuumakad. Loodud kõneandi ei olnud temal mitte, nii et ju kõneviis oleks sütitanud. Sellest tuli, et mõned tema jutlusi mitte nii kõrgesti ei hinnanud, kui nad väärt olid. Süü oli kuulja küljes. Raske ametitöö ja muud kõrvalised tööd, millest allpool räägime, tegid tugeva mehe enneaegu vanaks ja halliks. Veresoonte lubjastamise tundemärgid tulid avalikuks. Silmad läksid kirjuks, pea käis ümber, uni jäi tihti eemale. Pärnus ja Soomes käis põdeja parandamisel, aga täit tervist ei tulnud tagasi. Väikese koguduse peal oleks ehk murtud tervis veel mõnda aega ulatanud, Helmes lõppes ta ootamata ruttu. Pühapäeval 21. septembril 1914 pidas õpetaja Koik nagu ikka jumalateenistust ja toimetas kõik võimalikud talitused ära, sõitis öhtu Leebiku mõisa, kus ta üht noort ametivenda laulatas ja sealst haiglase oleku pärast aegsasti koju sõitis. Varsti pärast kojujõudmist tabas teda peaaurabandus ja pärast keskööd 22. septembripuhte 1914 lahkus ta siit ilmast. Septembrikuu 26. päeval maeti tema suurelik põrm määratuma hulga rahva osavõtmisel Helme surnuaiale. Tema oli 31 aastat õpetajaametis olnud ja 58 aastat 9 kuud vanaks saanud

Abielusse oli õpetaja G. Koik ju enne Testamaale minekut preili Emilie Wulff'iga Tartust astunud. Abielupaari ainus poeg Johannes äratas oma anderikkuse ja hea edasijõudmise läbi kõige paremaid lootusi vanemate südames. Aga poeg suri 14 aasta vanaduses lõikuse tagajärjel, mida ühes Riia kliinikus ette võeti. See löök mõjus isasse nii valusasti, et ta sellest iial ei toibunud. Arvati, et aeg selle haava parandab. Ei parandanud. Isa hallid juuksed läksid murega poja juure hauda.

Oma kirikut ja kogudust armastas õpetaja Koik kõigest südamest. Helmes ehitati tema ettevõttel ja hoolet suur tore kihelkonnakoolimaja ja vana orel ehitati nii suurel mõõdul ümber, et tal otse uue orel'i mõju on. Õpetaja elumaja, mis kaela oli kukkumas, ehitati tema nõuu peale ümber, nii et ta nüüd üks kõige paremaid õpetaja elumajadest on, mis mina tunnen. Aga tema palavam südamesoov oli, et kirik uuendatud ja

suurendatud saaks. Ilusa summakese korjas ta ju selle jaoks kokku. Varane surm tegi teokstegemise võimataks.

Õpetaja G. Koik on jõudu mööda Eesti elu edendada püüdnud. Avalikult ette astuda ja suurtel rahvakogudel sütitavalt kõnet pidada ei olnud tema annete ega loomu kohane. Tema oli tasane hoolas töötaja, kes vaikes töötoas täie jõuga ära tegi, mis ta enese peale oli võtnud. Üliõpilasepõlves oli ta „Eesti Üliõpilaste Seltsi“ liige ja jäi selle Seltsi vilistlaseks surmani. Niisamuti oli ta, niikaua kui õpetaja J. Hurt esimees oli, „Eesti Kirjameeste Seltsi“ liige ja kui „Eesti Kirjanduse Selts“ asutati, astus ta selle Seltsi eluaegseks liikmeks. Veel mitmest muust seltsist võttis ta ühel ehk teisel viisil osa.

Loovat tööd ei ole G. Koik Eesti kirjanduses mitte teinud. Mõnda pikemat ehk lühemat tõlget on ta „Ristirahva Pühapäevalehes“ avaldanud, algpärast kirjutust ei ole minu silma puutunud. Sellest hoolimata on õpetaja Koik Eesti kirjanduses väga tähtsat tööd teinud. Tema tundis elavat rahvakeelt väga hästi. Temal oli üli väga peenike tundmine keele peensuste ehk nüansside kohta. Mis sünnis on ja mis mitte ei sünni, mis kõlbab ja mis mitte ei kõlba, selles keelelises äratundmises oli ta meister. Vähem osavust oli temal uut paremat ütlemise viisi leida. Aga just selle kriitikalise osavuse pärast kutsuti teda sinna, kus keelepeensusi iseäranis vaja oli tähele panna. Iga tähtsama vaimuliku raamatu parandamisest võttis ta tühimata meelega osa.

Aastal 1885 tegi Viljandimaa sinod otsuseks Uut Lauluraamatut välja anda. Testamaa õpetaja G. Koik astus kohe väsimata kaastööliseks. Iga laul, vana nii hästi kui uus, käis tema käes ja tuli hulga ääremärkustega Komitee kätte tagasi: „Ei kõlba!“ „Käib Eesti keelele vastu!“ „Eestlane nii ei ütle!“ „Seda viisi mina seda salmi laulda ei või!“ „Tingimata ümber teha!“ Ja „Lauluraamatu Komitee“ tegevad liikmed olivad sunnitud teravalt läbi katsuma, mis poolest märgitud kohad halvavad olid, ja paremat asemele panema. Koik ise on kolm laulu nii hästi eestistanud, et nad Lauluraamatusse on üles võetud. Need on nr. 439, 450 ja 451. Viimaks valiti õpetaja Koik sisse Komiteesse, kus Lauluraamatut lõpulikult korraldati. Kahjuks ei saanud ta seal oma mõju täiesti avaldada, sest esimees prohvessor Dr. F. Horschelmann nõudis, et Koik igakord, kui ta üht salmi või rida laidab, kohe üteltu, kudas seda paremini tuleb ütelda. Seda nõudmist täita oli võimata. Ja Koik jäi koosolekute eemale.

Aastal 1895 võeti nii hästi Liivi kui ka Eestimaa sinodil nõuaks Katekismuse sõnu revideerida ja tarviliselt parandada. Selle „Liivi-Eesti Komitee“ liikmeks valiti ka õpetaja Koik. Tema hooleks jäeti tüki „Õpetus meelevallast pattu andeks anda ja kinnitada“ tõlkimine algkirja järele. Tõlge võeti vastu. Ta on Körberi Katekismuses lehekülj 216—222 ära trükitud. Muidugi oli tema nende seas, kes Katekismuse sõnade keelelist puhtust ja selgust nõudsid.

Nii pea kui Uus Agenda ehk Kiriku Käsiraamat Saksa keeles valmis oli, kirjutas õpetaja Koik Testamaalt kindralsuperdend F. Hollmannile Riiga: „Usaldage Agenda Eesti keele tõlkimine minu kätte, mina soovin, et see raamat tõesti Eesti keeles ilmub, ma tahan püüda puhtas Eesti keeles kõik mõttetruult ümber panna ja töotan töö poolteise aasta jooksul ära teha. Siis võib selleks valitav kriitikaline komitee minu tööd läbi katsuda ja mis puuduline leitakse olevat, küll mina selle ära parandan!“ Aga mis kostis kindralsuperdend? Agenda olla nii tähtjas raamat, et selle tõlkijaks üksi kõige tuttavamad ja tähtsamad Eesti kirjamehed võida olla, Koiki kirjatöösid aga ei tundvat tema mitte! Kes olid siis need kõige tuttavamad ja tähtsamad Eesti kirjamehed, kelle kätte Agenda tõlkimine usti? Eestimaalt Rapla praost C. E. Malm ja endine Ambla õpetaja G. Knüpper, Liivimaalt Pillistvere õpetaja Eugen v. Mickvitz ja Võnnu õpetaja August Varres. Kui tõlget läbi katsuti, ei kutsunud õpetajat Koiki mitte osa võtma.

Aastal 1895 tehti Liivimaa sinodil otsuseks „Alalist Piibli keeleparandamise komiteed“ valida, kes Eesti keeli piiblit keeleliselt pidi revideerima ja tarviliselt parandama. Tööd pidi Eestimaaga ühes tehtama. Aga paar aastat hiljem andis kindralsuperdend sinodile lühidalt teada: „Eestimaa ei soovi ühes tööd teha!“ Nii jäi Liivimaa komitee üksi töösse. Komitee liikmeks valiti ju 1895 Testamaa õpetaja G. Koik ühel häälel. Aga et eeskirjade valmistamine ja sinodi poolt vastuvõtmine, mille järele tööd pidi tehtama, mitu aastat ära viitis, Piibli komitee liikmed ühtlasi ka Katekismuse komitee liikmed olid ja Katekismuse töö käsil oli, ei võinud Piibli komitee mitte enne kui juulikuul 1899 esimest korda revideerimistööle Testamaa kirikumõisa kokku tulla. Sellel koosolekul seletas Koik nii südilt ja mõjusalt komiteele, et üksikute sõnade ja lausete parandamise, nagu sinod seda arvanud, liig vähe on, tingimata olla tarvis täiesti uut tõlget valmistada, algkeelest puhtasse Eesti keele püha kirja ümber panna, nii hästi, kui see praeguste abinõudega üleüldse võimalik on. Küll seisin mina kõigest jõuust vastu, sest ma kokkusin selle suure töö eest ära ega arvanud enesel mitte jõudu olevat tõlkimise tööd enese peale võtta, nagu komitee nõudis. Aga Koik võitis. Ja kui nüüd uus tõlge valmis saab, siis teadku kirjanduse ajalooürijad, et õpetaja G. Koik selle mõtte ja töö algataja on! Aga mitte üksi algataja, vaid ka väsimata komitee liige ja tõlkija lähem kaastööline. Oma terava keeletundmisega leidis ta puudused sealt üles, kus meie teised arvasime, et vana tõlge hea küllalt on. Tema algatusel leidsime puuduse üles, panime parema asemele ja tegime tema nõuusolemisel teksti kindlaks. Koik oli peaaegu kõigil koosolekutel ja kihutas meid tööle, esimestel aastatel kunni 14 tundi päevas. Tööd on ta teinud, töö lõppu ei ole ta mitte näinud. Truu töötegija mälestus kestmata! Tänu sulle haua põhja kõige töö ja vaeva eest! Have pia anima!

J. Bergmann.

Üliõpilaste Leht

Eesti edumeeliste üliõpil. häälekandja,

ilmub teist aastakäiku (8 numbrit aastas, hind 150 kop.).

Vastutav toimetaja ja väljaandja **mag. phil. V. Grünthal.**

Tegev toimetus: V. Ernits, H. Karro, A. Reben.

Esimene aastakäik (1914) on veel saada. Selles on kirjutanud järgmised autorid: J. Aavik, A. Bachmann, V. Ernits, J. Jans, R. Janson, M. Josep, V. Jõuram, A. Jürgens, J. Kangro-Pool, H. Karro, J. Kotkas, Vladas Lašas, B. Linde, K. Luts, P. Mäggi, V. Naano, H. Niggol, A. Oinas, K. Preisberg, J. Prisko, Marta Raudsepp, A. Reben, Helmi Reiman, J. Semper, J. Simm, H. Sulg, J. Treumann, A. Vallner.

Kirjutusi on ilmunud järgmiste ainete kohta: nekroloogid, juhtkirjad, kirjandus ja teadus, kunst, kodumaa tundmaõppimine, väljamailt, Soomest, sport, üliõpilaste tegevus, üliõpilaste organisatsioonid, väikesed teated, toimetusele tulnud kirjad ja pildid.

Toimetuse aadress: Jurjev, „Üliõpilaste Leht“. Toimetus ja talitus asub Rütli uul. nr. 4, „Noor-Eesti“ ruumides; avatud teisip. ja reedel k. 12—1.

Näitemängude nimekiri

saadetakse soovijatele hinnata! Palutakse aadressi teatada.

==== Феллинъ, Н. Леоке. ====

Eesti kõige vanem päevaleht

Postimees

ilmub 1915. aastal peatoimetaja Jaan Tõnisson'i juhatusel
kindlal alal Eesti edulise rahvameelsuse vaimus edasi.

„Postimees“ tahab ka praeguse ilma-sõja päivil, mis meie maa ja rahva saatust aitab ära otsustada ja määrata, kui tõsine Eesti rahvusline häälekandja ajaviitmata ja kindlaste seisukohta võtta. Meie maa tuleviku arenemise sihtjooned on meil ülitähtsad.

„Postimees“ toob alatasa värsked ja täielikka teateid Eesti sõjameeste kohta, kes sõjaväljal haavatute, kadunute ehk langenute hulka tulevad arvata.

Iga päev värsked telegrammid sõjaväljalt.

Igal laupäeval ilmuv pildileht „Wirmalised“ toob Eesti sõjameeste piltisid.

1915. aastal annab „Postimees“ kaasa: I. Maksuta: 1) „Virmalised“ — piltidega kirjanduslik ja teaduslik nädalaleht. 2) Jutulisa — 2000 lhk. romanisid ja uudisjuttusid. 3) „Postimehe“ tähtsamat 1916. a. 4) „Postimehe“ seinakalender 1915. a.

II. Maksu eest: 1) „Postimehe kirjakogu“ 4 raamatut: 1) Eesti Kultura, 2) Looduseteadusest, 3) Kodaniku Käsiraamat ja 4) Oma maa. „Postimehe“ lugejatele 1 rbl. 50 kop., muidu 4 rbl. 2) „Sädemed“, mitmevärviliste piltidega ilustatud iseseisev pilkeleht. Hind 1 rbl. 50 kop. Eraldi tellides 2 rbl. 3) „Lasteleht“, hind 20 kop. 4) „Terwis“. Arstiteaduslik kuukiri. Hind 50 k.

„Postimehe“ tellimise hind: Postita 1 aastas 5 rbl., pooles aastas 2 rbl. 60 kop. Postiga 1 a. 6 rbl., pooles a. 3 rbl. 10 kop.

„Postimehe“ lühendatud väljaanne „ELU“

ilmub 3 korda nädalas. Peale „Postimehe“ hinnata kaasannete saavad „Elu“ lugejad ka veel „Lastelehe“ hinnata. Alandatud hinna eest saavad „Elu“ lugejad veel põllutöö-kuukirja „Talu“, 1 aastas 45 kop. ja pooles aastas 25 kop. (Eraldi tellides 1 aastas 1 rbl.) Hind postiga 1 aastas 3 rbl. 50 kop., pooles aastas 1 rbl. 85 kop. Address: „Elu“ Jurjevis.

Peale selle ilmub Pärnus päevaleht

„Postimees“ — Pärnu väljaanne.

„Postimehe“, „Elu“ ja „Sädemete“ adr.: Jurjevis, Rütli uul. 9, г. Юрьевъ.

„Postimehe“, „Elu“ ja „Sädemete“ talitus.

Tartu Päevaleht

Meie Aastasada 2. aastakäik.

Kolm korda nädalas ilmuvad lehed: **Meie Aastasada ja Olevik**

ilmuvad Kõigekõrgemalt kinnitatud Kirjastuse-ühisuse „Meie Aastasada“ väljaandel.

Praeguse ilmasõja ajal on ajakirjandusel suur ülesanne: ta peab elavaks sidemeks olema rahva ja sõjaväe vahel.

Sõja-aeg toob uusi maksusid, uusi sunduslisi määrusi. uusi mehi kutsutakse isamaa kaitseks lipu alla — siin ei saa ükskõiksemgi inimene „erapooletuks“ jääda ja käega lüüa, et „mis see mulle korda läheb“.

Aga kes ükskõiksusest välja jõudnud, see mõistab, et sõda mitte ainult ei hävita, vaid ka loob.

„Meie Aastasada“ kirjastuse-ühisuse lehed: Tartu Päevaleht, Meie Aastasada ja Olevik, Jurjevis, ei taha oma mitmekümne-aastase vanadusega hoobelda, ehk mõnel meie lehel ka sedagi leiduks. Meie Aastasada taga seisab seltskondline ringkond, kes vanemast ringkonnast sellepärast lahku löönud, et meie rahvameelsust mitte ainult sõnas, vaid ka tegudes, mitte ainult eeskavas, vaid ka selle läbiviimisel nõuame.

Eesti avalikkudest tegelastest võime oma lähemate kaastöölistena nimetada: Liivimaa talurahva saadikut Dr. J. Raamotit, cand. Konstantin Pätsi, adv J. Jaaksoni, Lui Oleskit, O. Rütli, K. Menningit j. t., Eesti parematest kirjanikkudest: O. Lutsu, Mait Metsanurka, Gustav Suitsi, Eduard Wildet ja B. Lindet.

Peale harilikkude osakondade toome võimalikult värskest sõjatelegrammid, Eesti sõjameeste kirjad sõjaväljalt ning langenud, haavatud ja kadunud sõjameeste nimekirjad.

Kaasanded: igal laupäeval Kirjandusline ja Teadusline lisa. Seinakalender ja Adresskalender ning Õigus. Meie Aastasaja lehtede maksulised kaasanded: Arstiteaduse kuukiri Tervis 50 kop. ja põllutöö-kuukiri Talu 70 kop.

Tellimisehind postita 4 rbl., postiga 5 rbl. aastas, kuus postita 40 kop., postiga 50 kop. Meie Aastasada ja Olevik postita 3 rbl., postiga 3 r. 50 k. a, kuus postita 30 k., postiga 35 k.

Tellimisi meie lehtede peale võtavad kõik kroonu postkontorid vastu. Postisaadetuste adr.: г. Юрьевъ, Лифл. губ. Meie Aastasada.

Toimetuse kontori asukoht Rütli uul. nr. 8. — Telefon 154.

Auupaklikult „Meie Aastasada“ talitus.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri

Eesti Kirjandus

ilmub ka 1915 endisel alusel üks kord kuus
2—3 poogna suuruses heal paberil.

Vastutava ja tegeliku toimetaja kohuseid täidab J. JÖGEWER.

Kuukiri toob 1915 nagu siinamaani pikemaid töösid Eesti keele-, kirjanduse-, kunsti- ja ajaloo-põllult, lühemaid teateid kirjanduseliste ja keeleliste uudiste üle, põhjalikka arvustusi, vanemate kirjameeste kirjavahetusi ja bibliograafilisi teateid.

Kuukiri on omale ülesandeks seadnud, arusaamist selle kohta edendada ja kasvatada, et rahvaste ja ka Eesti rahva edasijõudmine niihästi üleüldise hariduse, kui ka kirjanduse ja keele alal mitte üle öö, mõne järsu pöörde läbi ei sünni, vaid järk-järgult, ühe põlve tööd ja vaeva teisele pärandades, kes siis selle peale edasi ehitab. Niisama vähe kui üksik isik järsku pööret ükskõik missugusel rahvaelu alal toime panna jaksab, niisama vähe läheb enne tehtud tööst midagi kaduma. Niisama kui meie iga uut tööjõudu Eesti kirjanduse, keele ja rahva elu alal kui tulevikulootust tervitame, niisama kalliks peame meie neid, kes enne meid on siin töötanud ja praegustele põlvedele teed tasandanud. Meie ei taha mitte ümber lükata „vanu ebajumalaid“, vaid üles otsida need nägemata sidemed, mis vana ja noort põlve ühendavad, olgu see kirjanduse, või keele või rahva elu alal. Minevik ja tulevik ei ole meie silmis mitte kaks vihašt vaenlast, kes teineteist püüavad ära hävitada, vaid, olgugi iseteedel, ühe ja sellisama töö jätkajad, mida nimetatakse rahvaste eduks.

Et laialist tööpõldu hästi üle vaadata ja korralikult harida, on hulk keelemehi, kirjanikka, kunstnikka ja arvustajaid kuukirjale lahkelt kaastööd teinud ja lubanud, nõuda: J. Aavik, H. Einer, M. J. Eisen, A. Gailit,

A. Haava, K. A. Hindrey, J. Jõgewer, A. Jürgenstein, Aino Kallas, O. Kallas, M. Kampmann, N. Kann, F. Karlson, L. Kettunen, A. Kitzberg, H. Koppel, F. Kuhlbars, J. Köpp, K. Leetberg, B. Linde, J. Lõo, J. Luiga, M. Okas, H. Põld, H. Prants, K. Raud, H. Raudsepp, M. Reichenbach, W. Reiman, J. Sarv, E. Schönberg, J. Semper, G. Suits, J. Tammemägi, A. Thomson, M. Treumann, F. Tuglas, H. Walk, J. W. Weski, G. Wilberg, ja teised.

Kuukirja võib E. K. S. usaldusmeeste, raamatukaupluste ja postitalituste kaudu tellida. Kuukirja kassale aga oleks otsekohene tellimine posti-transferdiga kõige soovitamam: Jurjev, hra A. Kitzberg. Tellimisehind on aastas postiga 3 rubla, postita 2 rubla 50 kop.

Endistest aastakäikudest on veel saadaval:

II.	aastakäik	1907.	120	lhk.	30	kop.
III.	"	1908.	472	"	2	rubla 50 kop.
IV.	"	1909.	496	"	2	" 50 "
V.	"	1910.	512	"	2	" 50 "
VI.	"	1911.	488	"	2	" 50 "
VII.	"	1912.	488	"	2	" 50 "
VIII.	"	1913.	538	"	2	" 50 "
IX.	"	1914.	340	"	2	" 50 "

Kuulutage oma raamatuid kuukirjas „Eesti Kirjanduses“, sest selle ajakirja lugejad on kirjanduse ostjad!

Kirjanduselugemise edendamise otstarbel on kuukirja „Eesti Kirjanduse“ toimekond otsustanud raamatukauplustele ja kirjastajatele võimalikuks teha oma ajakirja kuulusteosas raamatute kohta käivaid kirjanduslisi märkusi alandatud hinna eest avaldada, mille peale seega kirjastajate ja raamatukauplejate lahket tähelepanemist juhime.

„Eesti Kirjanduses“ ilmuvate kirjandusliste märkuste hinnad on järgmised: 2-veeruline peitrida (üle terve lehekülje) ehk selle ruum 5 kop., 1-veeruline rida 3 kop.

„Eesti Kirjandus“ ilmub iga kuu, nimelt kuu lõrpu-poolel.

Kuukirja adr.: „Eesti Kirjandus“, г. Юрьевъ, Лифл. г.

Kuukirja-toimekond.

Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastusel on tänini järgmised raamatud „Eesti Kirjanduse“ kaasannetena ilmunud:

Joh. Aavik. Keele kaunima kõlavuse poole. 36 lhk. Hind 30 kop.

Joh. Aavik. -line ja -lik lõpulised omadussõnad. Katse-lik -line korralagedust korraldada. 53 lhk. Hind 40 kop.

Joh. Aavik. Nominatiivsed liitumised. 52 lhk. Hind 30 kop.

Johann Forselius. Eestlaste ebausku kombed, viisid ja harjumised. Trükki toimetanud J. Jõgewer. 38 lhk. Hind 20 kop.

J. Jõgewer. Käänamise ja pööramise tabelid Eesti kirja-keeles. 58 lhk. Hind 35 kop.

Keemia sõnastik. 44 lhk. Hind 30 kop.

Maadeteaduse sõnastik. 31 lhk. Hind 30 kop.

Matemaatika sõnastik. 31 lhk. Hind 30 kop. (Trükk otsas.)

V. Ridala. Anna Haava 50-aastase sünnipäeva puhul. 83 lhk. Hind 45 kop.

Eesti Kirjanduse Seltsi toimetusel ja kirjastusel on ilmunud:

Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I anne (Kreutzwaldi ja Koidula pildiga), 511 lhk.; II anne (pildiga „Koidula rahvariides“ ning Kreutzwaldi ja Koidula käekirja-proovidega), 315 lhk. Ande hind 2 rbl. üksikult; mõlemad anded kokku 3 rbl. 50 kop.

Jakob Tamme Lugulaulud, J. Tamme pildiga. Kunstnik K. Mägi kaaneilustus. 495+VIII lhk. Hind 1 rbl.

Pealadu „Postimehe“ raamatukaupluses, Jurjevis.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgewer.

Дозволено военною цензурою.

„Postimehe“ trükk, Jurjevis